

KARANTİNA MECLİSİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ*

Dr. GÜLDEN SARIYILDIZ

GİRİŞ

Tarih boyunca çeşitli salgın hastalıklar insanların korku kaynağı olmuş, milyonlarca insan salgınlarda hayatını kaybetmiştir. Veba, kolera, tifüs, tifo, çiçek, grip gibi bulaşıcı hastalıklar tarihte korkunç salgınlara yol açmışlardır. XIV. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan veba salgını bütün Asya'yı kaplamış, Avrupa'yı harap etmiştir. Avrupa nüfusunun muhtemelen üçte birini¹ yok eden bu korkunç pandemide veba Avrupa'da 24 milyon, Çin'de de 13 milyon kişinin ölümüne sebep olmuştur². Bunun gibi muhtelif zamanlarda hükmünü icrâ ederek kitleler halinde insanların ölümü ve büyük maddî kayıplarla sonuçlanan salgınlara karşı, tıbbî bilgilerin yetersizliğinden dolayı alınan tedbirler: Bulaşık yerleri kordon altına almak, hastalığın görüldüğü yerlerde, sokaklarda ateş yakmak, evlerin duvarlarını absent veya sirke ile ıslatmak ve karantinadan ibaretti³.

Sirayet ve tecrîd fikri VII. yüzyılda⁴ var olmakla beraber, vebaya yani "kara ölüm"e karşı ilk karantina tatbiki XIV. yüzyılın son çeyreğinde Doğu'dan gelen gemilere karşı Akdeniz limanlarında tatbik edilmiştir. İlk karantina noktaları 1377'de Venedik ve Dubrovnik'de, ilk tahaffuzhâne de 1423 yılında Venedik yakınlarında Santa Maria de Nezaret Adası'nda tesis edilmiştir⁵. Tecrîdhânelerde bekleme süresi genellikle kırk gün olduğundan bu usûle de kırk (quarante)'dan esinlenerek karantina denilmiştir. Akdeniz limanlarında deniz ulaşımına karşı tatbik edilen karantina tedbirleri

* Bu makale Yüksek Lisans tezinin bazı ilâveler yapılmış özetidir.

¹ Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çeviren Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 1983, s. 156.

² John Baldry, "The Ottoman Quarantine Station On Kamaran Island 1882-1914", *Quarterly Journal of Institute of History of Medicine and Medical Research*, New Delhi 1978, s. 4.

³ Oskar Kolling, "XVIII. Asırda Veba Salgını Devirlerinde Ticaret Münasebetleri", *Ülkü (Seçmeler 1933-1941)*, Çeviren Sadrettin Karatay, Ankara 1982, s. 423.

⁴ "Bir beldede taun iştirseniz oraya girmeyiniz, eğer sizin bulunduğunuz beldede zehir ederse ondan kaçmak için o yerden dışarı çıkmayınız" mealindeki hâdis tecrîd ve sirâyet fikrinin VII. yüzyılda İslâm'da var olduğunu açıkça göstermektedir.

⁵ Daniel Panzac, *Quarantaines et Lazarets L' Europe et la peste d'Orient (XVIIe-XXe siècles)* Edisud, Aix-en Provence 1986, s. 33.

daha sonra kara ulaşımına da uygulanmıştır. 1718 yılında imzalanan Pasarofça Andlaşması'ndan sonra Osmanlı-Avusturya ticarî münasebetlerinin ve mal mübadelesinin artmasıyla Avusturya, Doğudan taşınan vebayı izole edebilmek için sık tedbirler almış ve Osmanlı sınırında karantina ağı teşkil etmiştir. Böylece karantinaya uğramadan sınırdan kimsenin geçişine izin verilmemiştir. Sınır boyunca bu işlerle uğraşan ve salgınlar söndüğü zaman da kontrollere devam eden idârî bir teşkilât meydana getirilmiştir⁶.

Büyük salgınlar karantinanın yaygınlaşmasında etkili olmuşsa da, karantina usûlünün yaygın hale gelmesi ve yerleşmesi XIX. yüzyılda gerçekleşmiş, bu yüzyılın ortalarında bulaşıcı hastalıklara karşı milletlerarası işbirliğine gidilmiş ve modern karantinalar teşkil edilmiştir.

⁶ Avusturya'nın Osmanlı sınırında teşkil etmiş olduğu karantinelerde vebanın zuhuru ve intişarı bakımından üç devrelî tatbikat görüldü. Birinci devre: Vebanın henüz hiçbir belirtisi görülmezken Doğu'dan gelen her yolcu karantinada sıkı gözetim altına alınır. Burada hiç kimse ile temasa izin verilmez. Osmanlı makamlarından hastalıktan sâlim yerlerden geldiğine dair bir belge ibraz edebilen karantinadan kurtulurdu. Yine de ihtiyatî tedbirler ihmal edilmez, yolcuların eşyaları arasında bulunan pamuklu ve yünlü giyecekler yıkatılırdı. İkinci devre: Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir uzak eyâletinde vebanın zuhuru haber alındığında tatbik olunurdu. Karantinaya alınanların bütün eşya ve elbiseleri özellikle de hastalığı taşımaya daha müsait olan yünlü ve pamuklular tam bir dezenfeksiyona tâbi tutulurdu. Bunlar havalandırılır, tütsülenir ve yıkatılırdı. Denkler, çuvalar açılır ve ameleler çıplak kollarla bunların içlerini karıştırırlardı. Amele bu işlemi yaptıktan sonra karantinada gözetim altına alınır, veba belirtisi gösterip göstermediği izlenir, eğer hastalık belirtisi görülürse temas ettiği bütün eşya ve mallar yakılırdı. Böylece bazı zamanlarda tüccar büyük kayıplara uğrardı. Hastalık belirtisi görülmezse tüccarın malının vebadan sâlim olduğuna dair bir belge verilirdi. Hububat bulunduğu kaptan tel kalburlara dökülür, tahta bir oluk vasıtasıyla yeni bir çuval veya fiçiyâ boşaltılırdı. Kahve çuvaları da değiştirilirdi. Ağaç, bakır ve diğer madenî eşyalar yıkatılır, bal mumu ve sünger kırksekiz saat suda bırakılırdı. Bu dönemde yolcular ve yanlarında getirdikleri şüpheli eşya ve mallar on gün karantinada beklettirilirdi. Üçüncü devre: Yakın Osmanlı vilâyetlerinde veba zuhuru haber alındığında uygulanırdı. Vebayı taşıdığına dair şüphe duyulan kimselere karşı çok sıkı tedbirler alınır, hatta böyleleri karantinaya dahi alınmazdı. Sağlıklı görünen yolcuların girmelerine de ancak üzerlerindeki elbiseleri çıkarıp, sınırın ötesine bıraktıktan sonra izin verilirdi. Bu kimseler yirmi gün, hastalığı taşıması muhtemel eşya da kırkiki gün karantinada beklettirilirdi. Bu uzun tecridden kaçmayı başarabilenler yakalandıklarında şiddetli cezaya çarptırılırdı. Salgınlar sınıra çok yakın olduğu zamanlar nakliyât tamamen dururdu. Bulaşık sayılan yerlerden gönderilen mektuplar sirke buğusuna tutularak veya tütsülenerek dezenfekte edilirdi. Dezenfeksiyon işlemi için gereken duman ateşe güherçile ve zacyağı karıştırılmış kepek saçılmak sûretiyle elde edilirdi. Evlerin oturulan kısımları tuz ruhlı dumanla, boş bulunan kısımları da tuz ruhlı ve güherçileli dumanla tütsülenirdi. Canlı hayvanlar uzun bir süre karantinada beklettirilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bir yerinde sığır vebası veya başka bir hayvan hastalığı olursa, oradan getirilen hayvanlar yüzdürüldükten sonra 1-3 hafta karantinada beklettirilirdi (bu konuda daha fazla bilgi için bk. Oskar Kolling, "XVIII. Asırda Veba Salgını Devirlerinde Ticaret Münasebetleri", s. 423-425.)

I — Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Karantina Uygulamaları

Tersane-i Âmire'de ilk tıp mektebini⁷ açtıran III. Selim zamanında İmparatorluğu harap eden vebanın yok edilmesi için çalışılmıştır. Bu amaçla Rumlar'a ait olan Yedikule haricindeki veba hastanesi, Osmanlı Devleti'ne iltica eden ve vebaya çare arayan İtalyan hekimlere tahsis edilmiş, sığır vebası hakkında Anadolu'da araştırma yapmak isteyen bu hekimlere bazı ayrıcalıklar tanınmıştır⁸.

İstanbul'da sık sık veba zuhurunun hava ve çevre kirliliğine bağlı olabileceği düşünülerek bazı tedbirler alınmıştır. 1812 yılında İstanbul'da veba salgını esnasında sokakların, meskenlerin, hanların temiz tutulması ve havanın kirletilmemesi için beyaz üzerine fermanlar çıkarılmış⁹, İstanbul ve Galata'da hastalık kaynağı olarak görülen yerlerin yıkımına başlanmıştır. Önce Bahçekapısı'nda Melekgirmez Sokağı bütünüyle yıkılmış, Haliç'te Meyyit İskeleyi'nden Tophâne Kapısı'na kadar olan yerlerde ve Galata çevresinde deniz üzerinde bulunan kahvehâne, manav ve berber dükkânı gibi işyerlerinin üst katlarındaki bekâr odaları tamamen ortadan kaldırılmıştır¹⁰. Bu tür tedbirlerin ardından hastalıkların önlenmesi için karantina tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır.

Rusya'da "kara" tâbir edilen ve vebadan daha şiddetli olan bulaşıcı hastalık görülünce İngiltere, Rusya, Fransa ve Nemçe sefaret tercümanları Rusya'dan Osmanlı limanlarına gelecek gemilere karantina tatbik edilmesini Bâbiâli'den istemişlerdir¹¹. Tercümanların karantina işini görüşmek üzere Galata Nâzırı Nuri Bey, liman memurları ve sefaret temsilcileri arasında görüşmeler yapılması teklifi Bâbiâlice uygun bulunarak kabul edilmiştir. Bu sıralarda karantina usûlünün Osmanlı İmparatorluğu'nda tatbiki konusunda Avusturya elçisi ile Bâbiâli arasında müzâkereler yapılmaya başlanmış, ayrıca Ruslarla sona eren savaştan sonra Edirne'de zuhur eden salgının önlenmesi için karantina uygulanması hususunda Fransa sefaret tercümanı da girişimlerde bulunmuştur¹². Bu gelişmelerin ardından Pâdi-

⁷ Tersane-i Âmire'de açılan ilk tıp mektebi hakkında fazla bilgi için bk. Ali İhsan Gençer, "İstanbul Tersanesi'nde Açılan İlk Tıp Mektebi", *Tarih Dergisi*, İstanbul 1978, sayı 31, s. 301-316.

⁸ İtalyan hekimlerin çalışmaları ve kendilerine tanınan ayrıcalıklar için bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Sıhhiye, Nr: 484.

⁹ Şanizâde Ataullah, *Tarih*, II, İstanbul 1290, s. 137.

¹⁰ Osman Şevki Uludağ, "Son Kapitülasyonlardan Biri Karantina", *Belleten*, II/7-8, Ankara 1938, s. 446.

¹¹ BOA, Hatt-ı Humâyûn (HH), Nr: 40784. Kaymakam Paşa takriri.

¹² BOA, HH, Nr: 23967.

şâh II. Mahmud, bir yandan karantina işinin müzâkere edilerek varılacak kararın kendisine arz edilmesini, diğer yandan da ihtiyaçların tanzim edilerek karantinâ icrâsına başlanmasını irâde etmiştir¹³.

1831 yılında başta Hindistan olmak üzer İran, Rusya ve birçok ülkede hüküm süren “kolera morbus” denen hastalık İstanbul’da sirayet edince karantina uygulamasına gidilmiştir. İstanbul’da hastalığa rastlanınca Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi mesele hakkında hazırladığı takrîri Kaymakam Paşa’ya takdîm etmiştir. Hekimbaşı’nın belirttiğine göre iki, üç saat gibi kısa bir sürede yayılabilen hastalığın tedavisi mümkün olmayıp, ancak bazı tabiplerin mektuplarında ve gazetelerde açıklandığı üzere çok dikkatli karantina edilip, diğer tahaffuz tedbirlerine de uyulduğu takdirde önlenmesi mümkün olabilmektedir¹⁴. Galata civarında yirmi kişide hastalığa rastlanınca özellikle Mansure askerinin muhafazasını dikkate alan Hekimbaşı “...Karadeniz’in Rumeli yakasından vürûd eden bil-cümle sefâi’nin bir mahall-i münâsibde karantina târifesi üzere meks ve tevkif ve sâir tahaffuz ve ihtiyâtın esbâbına teşebbüsle...” âcil olarak karantinaya başlanmasının “farîza-i halden” olduğunu belirtmiştir¹⁵.

Hekimbaşı’nın uyarısı üzerine Kaymakam Paşa mesele hakkında hazırladığı takrîri, Hekimbaşı’nın takrîri ile birlikte huzura arz etmiştir. Tahaffuza dikkat etmenin zorunlu olduğunu hatırlatan Kaymakam Paşa, şimdiden gemilerin karantinasına başlansa dahi, yalnız bununla korunabilmenin mümkün olamayacağını, bu sebeple, tıp kanunları ve tecrübe göz önünde bulundurularak huzura arz edilmek üzere Hekimbaşı’nın bir lâyiha kaleme alacağını, bu lâyiha takdîm edildikten sonra “... Serasker Paşa bendeleri ve me’mûrin kullarıyla bazı havass-ı bendegân-ı saltanat-ı seniyyelerinden ibâret olmak üzere bir meclis akdıyla...” müzâkerelerin arz edileceğini ifade etmiştir¹⁶. II. Mahmud, tahaffuz tedbirlerine dikkat edilerek Karadeniz yönünden gelecek gemilerin karantinaya alınmalarını ve diğer ayrıntılarının da iyice düşünülerek, alınacak kararların kendisine bildirilmesini istemiştir¹⁷. Kaymakam Paşa’nın sözünü ettiği meclis meseleyi görüşerek “...bu usûl derdest olan asıl karantina nizâmına bir mukaddime olacağından ve bir müddetten berü Devlet-i Aliyye’nin karantina usûlüne teşebbüsünü bil-cümle düvel duymuş ve işitmiş...” demek sûretiyle ileride

¹³ BOA, HH, Nr: 40784. Kaymakam Paşa takrîri bâlâsındaki hatt-ı humâyûn.

¹⁴ BOA, HH, Nr: 47952-A. Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi’nin takriri.

¹⁵ Aynı takrîr.

¹⁶ BOA, HH, Nr: 47952. Kaymakam Paşa takrîri.

¹⁷ Aynı takrîr bâlâsındaki hatt-ı humâyûn.

nizâm verilecek olan karantina usûlünün tatbikini, yani İslâm, reaya ve yabancı gemilerin Boğaziçi'nde karantina beklemesine karar vermiştir. Meclisin aldığı kararın icrâsı hususunda olumlu irâdenin alınmasından sonra karar, sadâret tarafından tercümanlar kanalıyla sefirlere iletilmiştir¹⁸. Galata Nâzırı Sarım Bey, elçilerle yaptığı görüşmelerin neticesini iki bend, bir kıt'adan ibaret bir lâyiha halinde sadârete takdim etmiştir. Lâyihaya göre istihdam edilecek memurların maaşlarından başka karantina için yapılacak binaların masrafları ellibin kuruş tutmaktadır¹⁹. Karantınayı müzâkereye memur edilen meclis, ellibin kuruşun hazine için önemli bir yük olmadığını, ancak, Sarım Bey'in vazifesi gereği karantina işi ile yeterince meşgul olamayacağı görüşünü benimseyerek, karantina hizmetine müstakil memuriyetle Kâmilzâde Mustafa Nazif Efendi'nin getirilmesinin uygun olacağına karar vermiştir. II. Mahmud hastalığının sönmüş olmasından dolayı karantina binalarına gerek olmadığını ancak, karantina nizâmına ileride bir şekil verileceğinden bu nizâma bir başlangıç olmak üzere Mustafa Nazif Efendi'nin müstakil memuriyetle tayin edilmesini ve derhal faaliyetlere başlanmasını istemiştir²⁰. Defterdâra bir buyruldu gönderilerek Karadeniz'den İstanbul'a gelecek İslâm gemilerinin Büyük Liman'da, diğer devlet gemilerinin İstinye Körfezi'nde beş gün karantina bekleyecekleri, buralarda iskân edilecek bakkal, kasap, su taşıyan sandal takımlarının ve diğer hizmetlilerin kalacağı, gemilerle gelecek yolcuların geceleyecekleri binaların yapımı için gereken ellibin kuruşun hazineden verilerek başmuhasebeye kaydedilmesi istenmiştir²¹.

Karantina usûlü daha esaslı olarak 1835 yılında Çanakkale'de tatbik edilmiştir. Bu tarihte Kıbrıs, Suriye ve İskenderiye başta olmak üzere Akdeniz çevresinde hüküm süren kolera sebebiyle Çanakkale'de başlatılan geçici karantina uygulaması ile Marmara ve İstanbul'a gidecek gemiler

¹⁸ BOA, HH, Nr: 47951.

¹⁹ Aynı vesika.

²⁰ Aynı vesika.

²¹ BOA, Cevdet - Sıhhiye, Nr. 651; Bu karantina uygulaması ile ilgili olarak tarihçi Ahmed Lütfi Efendi şu bilgiyi vermektedir: "Cenâb-ı hak kâffe-i bilâdı masun buyursun. Kolera nâmıyla o esnada zuhûr eden illet-i mühlîkeden tahaffuz için karantina usûlüne tevfikân riâyeti lâzım gelen harekât-ı tıbbiyyeye dair Hekimbaşı Behçet Efendi ma'rifetiyle kaleme alınan risâlenin bir kaçının nüshası Matbaa-i Âmire'de tab' ile umûm ve ahâliye meccanen taksim olundu. Karadeniz'den gelen gemiler için Büyükliman ile Boğaziçi'nde İstinye Körfezi'nde Mısır Kethüdası Kâmilzâde Nazif Bey ma'rifetiyle müceddeten inşa olunan karantina mahallelerinde illet-i mezkûrenin zevâline kadar onar gün karantina bekletildi (Ahmed Lütfi, *Tarih*, V, İstanbul 1302, s. 126).

gözetim altında tutulmuştur. Çanakkale tahaffuzhânesine aylık 2500 kuruş maaşla Es'ad Efendi müdür olarak tayin edilmiştir. Es'ad Efendi'ye yardımcı olarak Avusturya konsolosunun oğlu İspiro verilmiştir²². Çanakkale Boğazi'nda karantina tatbikatına 5 Nisan 1835 tarihinde başlanmıştır²³. Hastalık görülen yerlerden Çanakkale'ye gelecek yabancı tüccar gemilerinin karantinaya muhalefet etmemeleri hususunu sadâret elçiliklere bildirmiş, diğer sahillerden gelen kayıkların reislerine karantina tezkiresi verilmesi usûlü ihdâs edilmiştir²⁴. Bu sırada hastalık sönmeye yüz tuttuğundan Çanakkale'de karantina binalarının inşası ertelenmiş ve karantina faaliyetleri çadırlarda sürdürülmüştür.

Bulaşıcı hastalıkların İmparatorluk dahilinde ve haricinde sık sık zahur etmesi karantina teşkilâtının kuruluşunu ön plana çıkarmıştır. Karantina teşkilâtı kurulmadan önce sağlık alanında da yenilikleri başlatan II. Mahmud ordunun hekim ihtiyacının karşılanması, Yakındoğu'da yayılan kolera salgınları ve kontrol edilemeyen yabancı hekimlerin çoğalması sebepleriyle Tıbbiye'yi açtırmıştır²⁵. Bununla beraber, sürekli görülen salgınlar karantina nizâmlarının hazırlanması ve karantina faaliyetlerinin etkin biçimde sürdürülebilmesi için Tıbbiye'den ayrı bir teşkilâtın kurulmasını gerekli kılmış ve bu ihtiyaç neticesinde 1838 yılında II. Mahmud'un emriyle Karantina Meclisi teşkil edilmiştir.

II — Karantina Meclisi'nin Teşkili

Osmanlı İmparatorluğu'nda karantina usûlünün tatbiki 1830'ların başında düşünülmüş, karantina nizâmı ile ilgili olarak Nemçe sefirinin Babıali'ye verdiği belge devlet ricîâli tarafından müzâkere edilmiştir. Bu müzâkerelerde karantinanın câiz olduğuna dair "kitâb-ı dîniyye" ve "âsâr-ı celîle"de sarâhat olduğu belirtilerek, hekimlerin vebayı bulaşıcı olarak kabul ettikleri, ancak İslâm memleketlerinde "ehl-i şer'in" muhtemel bazı fesatlardan korkarak şimdye kadar karantinaya izin vermediği, bundan dolayı vebanın bulaşıcı olmadığı düşüncesinin umûma hâkim olduğu ve karantina icrasının kolay olmadığı, "umûr-ı cesîme"den olan karantina işinin bir tarafı eksik kalır ve başarısız olursa Avrupa nazarında Osmanlı Devlet-

²² Bedi Şehsuvaroğlu, **Türkiye Karantina Tarihine Giriş**, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1955, s. 20.

²³ BOA, HH, Nr: 25569-F. Çanakkale Karantina müdürü Es'ad Efendi'nin 18 Zilhicce 1250 tarihli ârizası.

²⁴ BOA, HH, Nr: 25569.

²⁵ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, s. 180.

ti'nin mahcûb olacağı ve hazine de büyük zarara uğrayacağından karantina uygulamasına birdenbire başlanamayacağı, karantina nizâmı şimdiden ilân olunmayarak Mustafa Nazif Efendi ile Kâmilzâde Arif Efendi'nin gizlice Bâbiâli'ye çağrılarak karantina memuriyetinin onlara verilmesi, onların karantinayı kendilerine iş edinerek, konu hakkında bilgisi olanlarla görüşmeleri, karantinaya dair "kitâb-ı efrenciyye"yi araştırarak bilgi edinmeleri, Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi ile görüşerek bir sonuca varduktan sonra Bâbiâli'ye bilgi vermeleri kararlaştırılmıştır²⁶.

II. Mahmud, karantina nizâmının esası bozulmadan İslâm dinine uygun olarak tatbikinin büyük yararlar sağlayacağını, fakat meydana çıkıp da sonradan işin üstesinden gelinemezse Osmanlı için ayıp olacağını, bunun önlenmesi gayesiyle ricâlin ittifak ile çalışmalarını istemiştir²⁷.

Böylece, karantina nizâmı başarısızlık ve bazı tepkilerden çekinilerek hemen ilân edilmemiş ve geçici karantina tatbiki yoluna gidilmiştir. Bu arada, Karantina Meclisi teşkil edilmeden birkaç yıl önce İstanbul'da vebalı hastaları tedavi eden Antuvan Lago karantina usûlü hakkında uzun bir lâyiha kaleme almıştır. Lago lâyihasında Avrupalılar'ın salgın hastalıklarla mücadele usûllerini anlatmış, Osmanlı İmparatorluğu'nda karantinanın geniş bir teşkilât ile yürütüldüğünde başarılı olabileceğini göstermiştir²⁸.

II. Mahmud kesin olarak tatbikine karar verdiği karantinanın tüm ayrıntılarının özellikle de şer'î tarafının rical ve ulemâdan teşkil edilecek mecliste esaslı olarak müzâkere edilmesini istemiştir. Bunun üzerine südurdan Es'ad Efendi, Çerkeşli Mehmed Efendi, Eminbeyzâde Abdülkadir Bey, İsmetbeyzâde Arif Hikmet Bey, Kethüdazâde Arif Efendi, Kuyucaklızâde Seyid Mehmed Efendi, Serasker Paşa, Umûr-ı Dahiliyye, Hariciyye, Mâliyye Nâzırları Paşalar, Kaptan Paşa, Aydın Müşiri Fethi Paşa, Darphâne Müşiri Hasib Efendi, Takvimhâne'de müstahdem olup, karantinaya dair bir risâle te'lif etmiş olan Cezayirli Hemdan Efendi, Harbiyye, Deâvi, Masârifat ve Tıbhâne Nâzırları, Dahiliyye ve Hariciyye Müşirleri'nden oluşan meclis Bâbiâli'de toplanmıştır²⁹. Karantinanın şeriâtla ilgili kısmı müzâkere edilirken ulemâ, itibar edilen fıkıh kitaplarında, bazı ha-

²⁶ BOA, İrâde Mesâil-i Mühimme Karantina, Nr: 2537. Kaymakam Paşa takriri.

²⁷ Aynı takrîr bâlâsındaki hatt-ı humâyûn.

²⁸ Osman Şevki Uludağ, "Son Kapitülasyonlardan Biri-Karantina", s. 447.

²⁹ BOA, Bâbiâli Evrak Odası (BEO) *Ayniyat Defteri*, Nr: 1714, s. 3. 2 Safer 1254 tarihli sadâret takriri.

dislerde, fetvalarda ve risâlelerde sirâyet fikrinin gösterildiğini ve vebadan korunmaya cevaz verildiğini belirterek karantinanın şeriâta aykırı olmadığını bildirmişlerdir³⁰. Daha sonra mesele mülki yönden ele alınmıştır. Müzâkerelerde birkaç sene önce karantina icrâsının düşünülerek, bu iş için müstakil memurlar görevlendirildiği, ancak, o zaman yalnız İstanbul'un karantinası düşünüldüğünden beklenen faydanın görülemediğini ve tatbikattan vazgeçildiğini gözönüne alan meclis, İmparatorluk genelinde karantina uygulamasının bazı hoşnutsuzluklara ve ticarî faaliyetlerde bir takım zorluklara sebep olabileceğini dikkate almakla birlikte, ileride sağlayacağı faydaları düşünerek karantina tatbikatına başlanmasını kararlaştırmıştır³¹. Ayrıca "...müteferriatı uzun uzun söyleşilüb zir-i bâlâsı etrafiyla düşünülmele bu dahi vukuf ve ma'lûmata tevakkûf edeceğinden karantina usûlüne aşinâ çend nefer bendeleri intihâb ve müstakil bu maddeye me'mûr kılınarak onlar haftada birkaç gün bir mahall-i mahsûsda birleşüb müzâkere ederek buna dair hükemâ ve etibbâ-i sâlifenin risâlelerini ve elde bulunan bazı lâyiha gûne evrakı dermiyân ve mütalaâ eyliyerek..."³² sûretinde görüş belirtmiş, yani karantina faaliyetlerini düzenlemek üzere seçilecek bir kaç kişinin haftanın belli günlerinde, belli bir yerde toplanmalarını ve karantina meclisinin teşkilini istemiştir.

Meclis, karantinanın tıbbî ve coğrafi taraflarını görüşürken tıp ilminde hüner sahibi olmasa da tıbbî bilgilere sahip kimseleri bulabileceğinden Abdülhak Molla ile Es'ad Efendi'yi müstakil karantina memuriyetiyle görevlendirmiş, münasip bulunacak hekimler ile diğer ehliyetli kimseler ve Fransız Bulard'ın da dahil edilmesini uygun bulmuştur. II. Mahmud bu kararları onaylayarak Mansure feriklerinden Selim Paşa'yı da Karantina Meclisi'ne tayin etmiştir. Bu kararların ardından Şeyhülislâm Mekkizâde Asım Efendi karantina uygulamasının şeriâta uygun olduğunu belirten şu fetvayı vermiştir:

"Bir beldeye taun isâbet edüb Hak sübhaniha Tiâla Hazretlerinin kahrından lütfuna iltica ile esbâb-ı tahaffuza teşebbüs etmede beis var mıdır? el cevab yokdur".

³⁰ Aynı taktır.

³¹ Aynı taktır.

³² BOA, BEO **Ayniyât Defteri**, Nr: 1714, s. 3. 2 Safer 1254 tarihli Sadâret taktırî, Bedi Şehsuvaroğlu Karantina Meclisi'nin teşkilini belirten bu taktırînin tarihini tahmini olarak Cumade'l üla 1253 olarak vermektedir bk. Bedi Şehsuvaroğlu, **Türkiye Karantina Tarihine Giriş**, s. 20.

Bu fetva alındıktan sonra Osmanlı Devleti'nde Karantina Meclisi'nin teşkil edildiği Takvim'-i Vekayi ile ilân edilmiştir.

Tarihçi Ahmet Lütfi Efendi Karantina Meclisi'nin teşkilini şöyle anlatmaktadır:

“Zuhur-u Karantina

İlel-i sâriyeden muhâfaza için usûl-ı tahaffuziyeye dikkat olunması serran ve aklen mücâz olduğuna dâir o esnâda Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbîâlî'de bulunan ulemâ-i izâm taraflarından beyân olunan fetvâ-i şerîf mu'cebince Devlet-i Aliyye'de karantina usûl-ı sıhhiyyesinin icrâ'sına teşebbüs olundu. Karantina dedikleri şey âdât-ı frengîyeden olduğundan ehl-i İslâm indinde buna riâyet câiz olmadığı gibi o esnâda beyn-en-nâs tekevvün eden tefevvuhata karşı edille-i şer'îye ve akliye ile usûl-ı sıhhiyyenin cevâzını isbât makamında Takvim-i Vekayi'nin 164. def'asında mufassal bir bend neşr ile halkın zehâbı tashih edilmiştir.

Karantina usûlünün icrâ'sına teşebbüs olduğu sırada meraci'-i şer'î-yesine Sudûrdan Es'ad Efendi ve umûr-ı tıbbiyesine Abdülhak Efendi ve mesâlih-i nizâmiyesine Mansure Feriki Namık Paşa me'mûr oldu. Bunun için Viyana tarafından birkaç me'mûrin-i ecnebîye celb olundu. Abdülhak Molla'nın Anadolu kazaskerliğiyle iştigali bu maslahata devamına mâni olup Viyana'dan getirülen me'mûrlar karantinanın mevâdd-ı tıbbîye ve hekimiyesini müzâkere ve icrâ'ya kafi olduğundan Abdülhak Efendi'nin bu işten affıyla tesviye-i maslahat Es'ad Efendi ile Namık Paşa'ya tefviz olundu.

Karantina için teşkil olunan cemiyete “Meclis-i Sıhhiye” tesmiye kılındı. Bir müddet mürûrunda Es'ad Efendi ile Namık Paşa dahi ikmâl-i maslahatla infisâl ederek İzmir Muhassılı Dedeâğa'ya Feriklik rütbesi ve Hıfzı lâkabı verilerek Karantina Nezâreti tevcih... kılındı...”³³.

Karantina Meclisi'nin kadrosu ve üyelerinin vazifeleri Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbîâlî ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'de müzâkere edilerek, Karantina Meclisi'nde çalışanların aylık maaş miktârı 40900 kuruş olarak tespit edilmiştir. Karantina Meclisi'nde halen üye olarak bulunanların maaşlarının Safer ayı başından, diğerlerinin de vazifelerinin başlangıç tarihinden itibaren İstanbul karantinasının acil masrafları için tertip edilen paradan karşılanması yoluna gidilmiştir.

³³ Ahmed Lütfi, *Tarih*, V, s. 125-126.

“Karantina Meclisi”, “Meclis-i Tahaffuz”, “Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye”, “Sıhhiye Meclisi”, “Sıhhiye Nezâreti”, “Karantina Nezâreti” gibi değişik isimlerle adlandırılmış olan Karantina Meclisi, “Meclis-i Tahaffuz-ı Ulâ” ve “Meclis-i Tahaffuzı Sâni” olmak üzere iki şube halinde şöyle düzenlenmiştir³⁴:

Meclis-i Tahaffuz

Meclis-i Tahaffuz-ı Ulâ

Hariciye Nezâretinin himâyesinde olan meclisin riyâsetine Anadolu Kazaskeri Abdülhak Molla getirilmiştir.

Nezâret-i Umûr-ı Sıhhiye ve Mevâdd-ı Tıbbiye ve Tahaffuziye

Bu vazife Abdülhak Molla'ya verilmiştir. Kendisinin arpalıkları olmasına rağmen, bu hizmeti sebebiyle bazı mecburî masraflarda bulunacağından aylık 7500 kuruş maaş verilmesi uygun görülmüştür.

Nezâret-i Umûr-ı Şer'îye ve Mevâdd-ı Tahrirât-ı Tahaffuziye

Bu hizmete Es'ad Efendi getirilerek, 7500 kuruş maaşın yeterli olduğu belirtilmiştir.

Nezâret-i Mevâdd-ı Askeriye ve Umûr-ı Silsile-i Tahaffuziye

Bu vazifeye Selim Paşa getirilmiş ancak, Mekteb-i Harbiye'de müstakil memuriyeti bulunduğundan yerine sâbık Aydın Kaymakamı Namık Paşa maaşına 2500 kuruş zam yapılarak 7500 kuruş aylıkla tayin edilmiştir (maaşının 5000 kuruşluk kısmı Mansure hazinesinden tahsis edilecektir).

Müsteşar-ı Tahâret-i Dahiliye ve Umûr Zabtiye ve Tabtiye

Alay emniliğinden mütekaid olan Hasan Bey 2500 kuruş maaş ile bu memuriyete getirilmiştir. Müsteşarlık yüksek rütbelerden sayıldığından müsteşar-ı tahâret-i dahiliye yerine müdür-i nezâfet-i belediye denilmesi kabul edilmiştir.

Müsteşâr-ı Mevâdd-ı Ecnebîye ve Usûl-ı Tahaffuziye

Bilgisi yeterli görüldüğünden 2000 kuruş aylık maaş ile tercüman Yanko bu vazifeye getirilmiş, kendisine müsteşar yerine müdür denilmiştir.

³⁴ BOA, BEO, *Ayniyât Defteri*, Nr: 1714, s. 17-18; Ahmed Midhat, “Devlet-i Aliyye-i Osmaniye’de Karantina yani Usûl-ı Tahaffuzun Tarihçesi”, *Salname-i Nezâret-i Hariciye*, İstanbul 1318, s. 440-442; Bedi Şehsuvaroğlu, *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*, s. 30-31.

Meclis-i Tahaffuz-ı Sâni

Başkâtib: Maaşı 1500 kuruş olup, münasib birisi seçilecektir.

Jurnal kâtibi: Kâtiblerden birisi 750 kuruş maaş ile bu vazifeye getirilecektir.

Mümeyyiz: 500 kuruş maaş ile Dîvân-ı Hümâyûn kâtiblerinden birisi tayin edilecektir.

Gelen mektupları kaydetmek üzere: 500 kuruş maaş ile uygun birisi tayin edilecektir.

Çeşitli dilleri bilen bir mütercim: Bâb-ı Seraskeri'de harp kitapları tercüme eden tercüman Seryoz orada kendisine ihtiyaç kalmadığından 2500 kuruş maaş ile bu hizmete getirilmiştir.

Çeşitli dillerde yazabilen birisi: Maaşı 500 kuruş olacaktır.

Tabib-i sıhhiye: Veba hastalığı sebebiyle Fransa hükûmeti tarafından İzmir'e gönderilmiş olan ve şimdi İstanbul'da bulunan ve Pâdişâh'ın isteği üzerine Fransa elçisi tarafından karantina meclisine getirilen Mösyö Bular 2500 kuruş maaş ile sıhhiye tabibi tayin olunmuştur.

Tabib-i tahaffuziye: Meclis tarafından seçilecek olub, kendisine 1000 kuruş maaş verilecektir.

Fenn-i kimya bilen bir ispençiyar: Gereksiz bulunarak vazgeçilmiştir.

Hergün toplanacak olan meclis-i tahaffuz-ı sâninin üyeleri meclis reisi tarafından seçilecektir. Müsteşarlardan birisi kâtiblere, diğeri de mütercimlere nezâret edecektir. Bu meclis, tahaffuz işleri, sıhhi maddeler, İstanbul'da yapılacak temizlik işleriyle meşgul olacak, günlük olaylar ile muhtelif yerlerden gelecek mektupları, değişik dillerde yazılmış jurnalleri tercüme edip, özetlerini Meclis-i üla'ya bildirecektir.

Emir çavuşları: Dört adet emir çavuşu, asâkir-i mansure nizâm çavuşlarının liyâkatlı olanları arasından seçilecektir. 45'er kuruş maaşları olan emir çavuşlarına ilâve olarak 100'er kuruş maaş verilecektir.

Müdür-ü kavass-ı sıhhiye: Maaşı 500 kuruş olacaktır.

Mülâzım-ı müdür-ü sıhhiye: Maaşı 250 kuruş

Kavass-ı sıhhiye: Bunlar otuz kişi olup, hepsine taksim olunmak üzere toplam 5000 kuruş maaş verilecektir.

Mütetabbib ve mütetabbibeler: Yedi tanesi mütetabbib ve dört tanesi mütetabbibe olmak üzere onbir kişiye verilmek üzere 3000 kuruş aylık verilecektir.

Başlangıçta hariciye nezâretinin bünyesinde teşkil edilen Karantina Meclisi devamlı bu nezârete bağlı kalmamıştır. Nezâret olarak isimlendirilmesine rağmen değişik tarihlerde Tophâne-i Amire Müşirliği, dahiliye, hariciye ve ticaret nezâretlerinin bünyesinde varlığını sürdürmüştür. 1840 yılında bir ara müstakil bir nezâret haline getirilen karantina nezâretinin bu statüsüne çok geçmeden son verilmiştir. Bağlı bulunduğu nezâretin nâzırı karantina meclisinin “reis-i evvel”i, karantina işlerini yürüten me’mûr da “reis-i sâni”si idi. Teşkilâtta gelişme ve değişimlere bağlı olarak karantina meclisine 1850 yılında evrak ve muhasebe odaları³⁵, 1879 yılında karantina başkâtib muavini, tahri-rât odası müme-yizi, Fransızca muhasebe birinci kâtibi, zabıt kalemleri³⁶, 1883 yılında jurnal odası ve memuru ve veznedâr³⁷, 1889 yılında sicill-i ahvâl müdürü³⁸ ilâve edilmiştir. İleriki tarihlerde gerek görüldükçe çeşitli memuriyetler Karantina Meclisi’ne dahil edilmiştir.

III — İstanbul Karantinasının Âcil Masraflarının Karşılanması

Başta İstanbul olmak üzere bütün İmparatorluk’da “maslahat-ı cesime” olarak nitelendirilen karantina usulünün tatbikinde masrafların karşılanması önemli bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Devlet’in içinde bulunduğu mâli durum, karantina masraflarının hazineden tahsiline imkân vermiyordu. Mevcûd şartlarda hazineden para tahsil edilememesi sebebiyle Dâr-ı Şûra-yı Bâbîâli ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye meselesinin çözümünü müzâkereye başlamıştır. Müzâkerelerde istikraz sûreti de dahil olmak üzere İstanbul’da ikamet eden bazı devlet ricâli ile zengin kimseler ve İstanbul’daki dört cemaatin yani Ermeni, Rum, Yahudi ve Katolikler’in varlıklı olanlarından “ta’viz sûreti”³⁹ olarak veya halktan umûmî vergi şeklinde tahsili gibi öneriler ortaya konulmuştur. Sadâret de masrafların hafif olması için karantina olarak kullanılacak bazı binaların satın alınmasını ve

³⁵ Ahmed Midhat, “Devlet-i Aliyye-i Osmanîye’de Karantina yani Usûl-ı Tahaffuzun Tarihçesi”, s. 455.

³⁶ *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmanîye*, sene 1296 (bk. Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye).

³⁷ *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmanîye*, sene 1300 (bk. Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye).

³⁸ *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmanîye*, sene 1306 (bk. Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye).

³⁹ “Ta’viz sûreti” karşılık alınmak sûretiyle, karşılık olarak anlamına gelir. Borç verme durumlarında bu deyim yer verildiğinde, alınan borcun ileride borç verenin alacağından kesildiği veya kesileceği anlaşılır.

yeni inşâ edileceklerin de dayanıklı olması bakımından taştan yapılmasını isteyerek, şimdilik lâzım gelen âcil masraflara sarf olunmak üzere "...mese-lâ beş bin kise mikdâr-ı akçenin yalnız âciz zükûr ve nisvân müstesna olmak ve kaffe-i bendegân ve raiyyet-i saltanat-ı seniyyeleri taraflarından dahi olmak üzere Âsitâne-i Saâdetleri'nde mutavattın İslâm ve milel-i sâireye tevzi' ve taksîm ile bittahsil Hazine-i Âmireleri'nde başkaca bir mahale vaz' ve müstakil bir me'mûr dahi ta'yîniyle onun marifetiyle ve mâliye nâzırı bulunan bendenin nezâretiyle rü'yet ve idâre olunmak üzere râbita verilmesi..." yolunda görüş bildirmiştir⁴⁰.

Pâdişah II. Mahmud âcil masraflara karşı tahsili düşünülen beş bin kese akçenin "sûret-i tevzi" ve "taksîm-i beyânı"nı "ta'mîm"olarak değerlendirecek, böyle olmaktan ise başka türlü çaresine bakılmak üzere para meselesinin hariciye ve maliye nâzırları arasında müzâkere edilmesini ve kendisinin müzâkereleri tasvib etmesi halinde ona göre para tahsiline başlanmasını istemiştir⁴¹. Maliye, hariciye ve dahiliye nâzırları hemen görüşmeye başlayarak âcil masraflara karşılık tutulmak üzere Yakub Paşa, Masarîfât Nâzırı Salih Bey, Kıbrıs Muhassılı Hacı Mehmed Ağa, Tırnova Voyvodası sâbık Derviş Bey'den "ta'viz" yoluyla derhal iki üç bin kese akçenin tahsilini; önemli yekûn tutan masraflara kesin çözümün Dâr-ı Şûrâyı Bâbîali ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'de bulunmasını teklif etmişlerdir. Karantina usûlünün genel sağlığın korunması yönünden faydalı olduğunu dikkate alan meclisler, bu hususta ahâli ve reyanın istenen meblağı seve seve vereceklerini, ancak gerek bu sûretin, gerekse istikrâz sûretinin iyice düşünölmek üzere şimdilik İstanbul'un dahilî temizliği ve Serviburnu karantinasının âcil masraflarına sarf olunmak üzere gereken iki üç bin kese akçenin tez elden "ta'mîm sûreti" olmayarak belirtilen kimseler ve diğer zenginlerden alınmasını münasib bulmuştur⁴². Bilâd-ı selâse ve taşralarda karantina usûlünün tatbikini araştırmakla görevlendirilen Abdülhak Molla Efendi, Es'ad Efendi ve Selim Paşa henüz lâyhalarını teslim etmemişlerdi. Bu durumda karantina masraflarının tutarı kesin olarak bilinemiyordu. Belirtilen yerlerden üç bin kese akçe tahsil edilse dahi "cesâmet-i maslahat"ta kıyasla yetersiz kalacağı âşikârdı. Bununla beraber karantina tatbikinin daha fazla gecikmesini istemeyen Padişah, iki üç bin kese akçenin hemen belirtilen yerlerden tahsil edilmesini istemiş; karantina usûlünün İmparatorluk genelinde tatbiki için Viyana'dan çağrılan uzmanların beklen-

⁴⁰ BOA, BEO, **Ayniyât Defteri**, Nr: 1714, s. 6. 5 Safer 1254 tarihli Sadâret takriti.

⁴¹ Aynı defter, aynı yer. Hatt-ı Hümayûn sûreti.

⁴² BOA, BEO-**Ayniyât Defteri**, Nr: 1714, s. 8.

mesini, Karadeniz Boğazı'nda inşa edilecek binaların yerlerinin seçiminin Kaptan Paşa'ya, keşif maddesinin ebniye müdürüne, Serviburnu karantinasının bina emanetinin Tavaslı Osman Ağa'ya, havalesini irâde etmiştir⁴³.

Katolik cemaati karantina masraflarına karşılık kendilerinden talep edilen 350 kesenin kudretlerinin üzerinde olduğunu, istenilen miktardan 100 kesenin tenzil edilmesini, Kıbrıs Muhassılı Hacı Mehmed Ağa da kendisinden talep edilen 500 kesenin yarıya indirilmesini istemişlerdir. hariciye nezâretine danışıldıktan sonra bu talepler Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli'de onaylanmıştır⁴⁴. Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye Katoliklerin talebini kabul ederken, Kıbrıs muhassılıının 500 keseyi verebilecek kudrette olduğunu ve başkalarına da örnek teşkil etmemesi için talebinin reddine karar vermiştir. Böylece İstanbul'un dahili temizliği ve karantinası için âcil masraflara karşılık 500 kesesi Kıbrıs Muhassılı Hacı Mehmed Ağa'dan, 250 kesesi Midilli Nâzırı İsmail Ağa'dan olmak üzere Yakub Paşa, Tırnova Voyvodası Derviş Bey, Masârifât Nâzırı Salih Efendi'den toplam 1250 kese; ayrıca 250 kesesi Katoliklerden olmak üzere Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatlerinden 2000 kese ki, yekûn olarak 3250 kese akçe tahsil edilmiştir⁴⁵.

İstanbul'un karantinası için "ta'viz sûreti" ile para tahsiline karar verildikten sonra taşra karantinalarının masraflarının karşılanması da Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli'de müzâkere edilmiştir. Müzâkerelerde ihtiyaç duyulan paranın umûmî olarak halktan alınması veya bazı taraflardan istikrâz olunması husûsları tartışılmıştır⁴⁶.

Umûmî olarak halktan istenmesi halinde iki seçenek üzerinde durulmuştur. Birincisi karantina uygulaması herkesi ilgilendiren bir iş olduğundan masrafların tamamen halktan alınması. İkincisi umûma tevzî olunarak sınırlarda ve gerekli görülecek yerlerde yapılacak karantina masraflarının karantina yerine yakın yerleşim birimlerinde meskun Müslüman ve Hıristiyanların zenginlerinden alınması. Bu iki seçenek de ileride ilânı düşünülen Tanzimât'a aykırı olacağından ve vergi olarak tahsili de ağır geleceğinden sakıncalı bulunmuştur. Bunun yerine mâliye nâzırı ve dârphâne müşiri de uygun bulduğu sûrette bir kısmının hazineден verilecek kalanının halktan istenmesi daha uygun bulunmuştur.

⁴³ Aynı defter, s. 9. Hatt-ı Hümâyûn sûreti.

⁴⁴ Aynı defter, s. 14. Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli mazbatası.

⁴⁵ Bedi Şehsuvaroğlu, *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*, s. 34.

⁴⁶ Tartışmalar konusunda geniş bilgi için bk.BEO-Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s. 11-13.

İstikrâz sûreti konusunda yapılan müzâkerelerde Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar dış borçlanmaya rağbet etmediği belirtilip, şimdi istikrâz yapılması halinde alınan borcun faizi ile ödeneceği gerekeceğinden mahzurlu bulunarak bundan vazgeçilmiştir. Tartışmalar esnasında esaslı sûrette karantina tatbik edildiği takdirde karadan ve denizden Osmanlı ülkesine gelerek türlü fesadlıklara yol açan yabancı tüccarların ve kayıkların nizâm altına alınacağı, Galata ve Haliç'te kargaşalığın önlenilebileceği, andlaşmalar üzerine yoklanamayan gemilerin böylece kontrol edileceği karantina tatbikatından beklenen faydalar olarak sıralanmıştır. Bu konuları ihtiva eden mazbata Dâr-ı Şûrâyı Bâbiâli'de kaleme alındıktan sonra Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'ye havale edilmiş ve yerinde bulunarak arz olunmak üzere Sadâret'e gönderilmiştir. Sadrazam kendi arızası ile beraber bu mazbatayı Pâdişâh'a arz etmiştir.

Sadâret'in arızasını ve mazbatayı gözden geçiren Pâdişâh istikrâz sûretinden vazgeçilerek masrafların halka ve hazineye zarar vermeyecek biçimde tahsil edilmesini, Viyana'dan istenen uzmanların gelmesi ile karantina yerlerinin tesbitini ve giderlerin de tahminen olsa dahi belirlenmesini irâde etmiştir⁴⁷.

IV — Viyana'dan Uzmanların Gelmesi ve Karantina Meclisi'nin Faaliyetleri

Osmanlı topraklarına dışarıdan bulaşıcı hastalıkların sirâyetini önlemek, dahilde hastalıkları çıktığı yerde söndürmek, bu amaçla gereken yerlerde karantinalar tesis etmek ve karantina nizâmlarını düzenlemekle görevli olan Karantina Meclisi, vazifeleri gereği ilgili meseleleri müzâkere ederek görüş ve kararlarını Bâbiâli'ye takdîm etmeye başlamıştır. Öncelikle Hilâfet merkezi olan İstanbul'un salgın hastalıklardan muhafazası düşünüldüğünden, İstanbul, Anadolu ve Rumeli taraflarından geçici sûrette karantina kordonuna alınmak istenmiştir. Meclisin, karantina kordonunun Rumeli tarafında Aynoz'dan Midye iskelesine kadar uzatılması isteği, Avrupa ile hudud olan Rumeli'de halkın karantinaya alışık olması ve oraların tathirinin az bir müddette mümkün olabileceği düşüncesiyle Bâbiâli tarafından gereksiz masraf olarak görülmüş ve teklif edilen kordon nizâmından vazgeçilerek Rumeli yönünden geleceklerin karantinalarını Küçükçekmece yerine karantinahâne olarak kullanılabilir binaların bulunması cihetiyle Büyükçekmece'de geçirmeleri, Büyükçekmece dışında bulunan Taşhan'ın temizlettirilerek tahaffuzhâne olarak kullanılması, Ana-

⁴⁷ BOA, BEO-Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s. 13. Hatt-ı Hümayûn sûreti.

dolu tarafının genişliğinden dolayı altı kola ayrılarak karakollar teşkil edilmesi, Anadolu'dan geleceklere Fenerbahçe'de yoklanmaları istenmiş ve karantina mahallerinin kesin olarak Viyana'dan istenen uzmanlar tarafından belirleneceği bildirilmiştir⁴⁸. Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye ise, mümkün olduğu takdirde Taşhan'ın tahaffuzhâne olarak teşkil edilmesini, Çekmece yolu tutulmuş bulursa dahi Rumeli'den geleceklere hep aynı yolu izlemeyecekleri, Kırkkilise yoluyla geleceklere karantina uygulamasını duyunca Çorlu'dan saparak Derbend-i Kebîr, Şamlarderbendi ve Yarımburgas yönlerine sapabilecekleri, tahaffuz kordonunun Midye taraflarına kadar olmasa da Karaburun'a kadar çekilmesini ve Anadolu tarafına gereken memurların gönderilmesini istemiştir⁴⁹.

İstanbul, Bilâd-ı Selâse ve Boğaziçi'nde bundan böyle hastalık zuhuru ve her ne hastalıktan olur ise olsun ölümler olduğunda Karantina Meclisi'ne ihbar ile Meclis'ten tezkire alınmadıkça ölü kaldırılmaması hususunun umûma ilânı istenerek, mil-i selâse'den her ne illetten olur ise olsun kadın veya erkek ölüm olayında bulunduğu mahallin memuru; bekâr odalarında kalan esnaf ve rençberler arasında olursa han bekçilerinin derhal haber vermesi, karantinadan mühürlü kâğıt alınmadıkça kimsenin defnedilmemesi, vebadan öldüğü anlaşılırsa bulunduğu yerin Karantina Meclisi'nce tenbih edilecek sûrette tathiri ve gereğinin yapılması için Rum, Ermeni ve Katolik patriklerine beyaz üzerine "fermân-ı âlî"ler gönderilmiş⁵⁰, bu usûlün teba ve tüccarlar hakkında da icrâ edileceği İstanbul'daki sefirlere resmî müzakerelerle bildirilmiştir⁵¹.

Diğer taraftan karantina usûlünün gereği gibi icrasına kadar Akdeniz ve Karadeniz'den gelecek gemi ve yolcular hakkında icâp eden karantina ve tûtsü usûlünün yürütülmesi için Tersane-i Âmire'den Kapak gemisi geçici olarak Kurşunlu mahzen önüne çektirilmiş, Kapak gemisinin işlerinin idaresine, Fenerbahçe karantinasındaki tabiblik ve tercümanlık vazifelerine ilâve memuriyetle Mehmed Efendi aylık iki bin kuruş maaşla müdür, Ahmed Efendi maiyetine üç yüz kuruş maaş ile kâtip; Serviburnu'na müdür tayin edilen Miralay Nuri Bey'in maiyetine aylık dört yüz kuruş maaş ile

⁴⁸ BOA, BEO, *Ayniyât Defteri*, Nr: 1714, s. 15-17. 27 Safer 1254 tarihinde Karantina Meclisi'ne gönderilen ilmühaber.

⁴⁹ Aynı defter, aynı yer.

⁵⁰ BOA, BEO - *Ayniyât Defteri*, Nr: 1714, s. 17. Karantina Meclisi'ne gönderilen 27 Safer 1254 tarihli ilmühaber. Rum, Ermeni ve Katolik patriklerine 27 Safer 1254 tarihiyle gönderilen buyrulduklar için bk. Aynı defter, s. 21.

⁵¹ 9 Rebiülevvel 1254 tarihli resmî müzakereler için bk. Aynı defter, s. 21.

Necati Efendi kâtib, bin kuruş ile İstavri tabib ve dört yüz kuruş maaş ile Nikol tercüman tayin edilmiş, Mehmed Efendi'ye gereken iki adet filikanın Tersane-i Âmire'den tahsisi Kapudan Paşa'dan istenmiştir⁵². Serviburnu'na tayin edilen Miralay Nuri Bey'e gereken yardım ve kolaylığı göstermesi için Bahr-ı Siyah Boğazı muhafızına ve iki adet filikayı acilen Nuri Bey'e tahsis etmesi için Kapudan Paşa'ya buyrulduklar gönderilmiştir⁵³.

Bu sırada Bursa havalisinde hastalık zuhuru işitildiğinden İstanbul'a gelen yolcular Kapak gemisinde müdür tarafından yoklanıp, tütsülendikten sonra ellerindeki mürûr tezkireleri işaretlenip, mühürlenerek İstanbul'a girişlerine izin verilmeye başlanmıştır. Anadolu tarafından karayoluya gelenler için geçici olarak Kartal'a yakın Cesir Derbent'e ve Rumeli'den gelenler için de Küçükçekmece'ye birer tütsü memuru gönderilmiştir. Yanlarına birer yardımcı verilerek Cesir Derbent'e Ahmed Efendi ve Küçükçekmece'ye de Ali Ağa biner kuruş maaş ile tayin olunmuşlardır⁵⁴.

Karadeniz ile Akdeniz'deki ada ve sahillerden İstanbul'a gelip giden gemi yolcularına verilen mürûr tezkirelerine çıktıkları mahallerde hastalık olup olmadığı veya hastalık söneli ne kadar zaman olduğu ve seyahat esnasında uğradıkları iskele, liman ve civarlarının sıhhi durumunun yetkililer tarafından kaydedilmesi usûlü daha önceden lâzım gelenlere husûsî emirlerle bildirilmiş ve bu yöntem tatbik edilmeye başlanmıştır. Bununla beraber, İstanbul'un da sıhhi durumunun taşralarca bilinmesi için İstanbul'dan taşraya kara ve denizyoluyla gideceklere gerek İstanbul kadısı, gerekse liman memuru tarafından her hafta Meclis-i Tahaffuz'a sorularak alınacak cevaba göre verilecek mürûr tezkirelerine İstanbul'un sıhhi durumunun kaydedilmesi İstanbul kadısına ve liman memuruna tenbih edilmiştir⁵⁵. Diğer yandan bostan mevsimi olması sebebiyle Haliç ve İstanbul sahillerine gidip gelen bostan kayıklarının yükleriyle Kapak gemisine gelecek tütsü işlemine tâbi tutulmaları zor olduğundan, sebze ve meyve taşı-

⁵² Aynı defter, s. 22. Maliye nâzırına gönderilen buyruldu.

⁵³ Aynı defter, s. 24. Bahr-ı Siyah Boğazı muhafızına ve Kapudan Paşa'ya gönderilen 9 Rebiülâhır 54 tarihli buyrulduklar.

⁵⁴ BOA, BEO-Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s. 24. 27 Rebiülevvel 54 tarihinde Meclis-i Tahaffuz'a gönderilen ilmühaber ve mâliye nâzırına gönderilen buyruldu.

⁵⁵ Aynı defter, s. 25. İstanbul kadısına gönderilen 15 Rebiü'lâhır 54 tarihli buyruldu. Bedi Şehsuvaroğlu Akdeniz, Karadeniz ve Marmara'daki iskelelere gidip gelen yabancı kayıkların sıhhi kontrole tâbi tutulup, deniz yolcularına sağlık tezkiresinin Nisan 1840, kara yolcularına da Mayıs 1840 yılında Doktor Minas'ın isteği ile verilmeye başlandığını belirtiyor (bk. Bedi Şehsuvaroğlu, "Türkiye Karantina Teşkilatını İdâre Edenler", İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, sayı 1, İstanbul 1958, s. 149).

yan kayıkların Yenikapı'da yoklanmaları için Yenikapı iskelesine bir tütsü dolabı ile bir memur gönderilmiştir⁵⁶.

Karantina nizâmına göre her millet için ayrı ayrı hastahâneler inşası gerektiğinden⁵⁷, Yahudilere de kendi hastahânelerini yapma izni verilmiştir. Yahudi ve Karailer için ayrı ayrı bölümleri bulunacak hastanenin Hasköy'deki Yahudi maşatlığı yanına inşa edilmesi uygun bulunmuştur⁵⁸.

İstanbul'da karantina teşkilâtının tam olarak tesisine çalışılırken, hastalık zuhuru sebebiyle taşralarda da karantina uygulamasına başlanmıştır. Hastalık çıktığı bildirilen Bursa ve Trabzon haricinde birer karantina yeri tespit edilerek buralardan İstanbul ve diğer yerlere gideceklerin onbeş gün karantinada bekletilmesi⁵⁹, hastalık görülen Midilli⁶⁰ ile Siroz ve Selanik'de⁶¹ aynı tatbikatın icrası için gereken yerlere emirler verilerek, buralarda karantina uygulamak üzere Meclis-i Tahaffuz tarafından memurlar gönderilmiştir.

Doğu-Akdeniz'de yoğun bir şekilde hastalık hüküm sürdüğü bildirilince acilen Çanakkale'de geçici bir karantina yeri belirlenerek karantina tatbikine başlanmıştır. Buraya karantinaya vâkıf birinin tayini gerekmiş, dirayeti ve sadakâti yanında daha önce de karantina tatbikatını yürütmüş olan Dîvân-ı Hümâyûn hocalarından Es'ad Efendi yetkili müdür olarak tayin edilmiştir. Es'ad Efendi'ye verilen karantina talimâtına göre:

⁵⁶ Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s. 26. Meclis-i Tahaffuz nâzırları olan Es'ad Efendi ve Namık Paşa'ya gönderilen 19 Cemaziyevvel 54 tarihli buyruldu.

⁵⁷ Yedikule'de Rumların bir veba hastahânesi vardı. Ermenilere de 1833 yılında II. Mahmud'un emri ile Kazlıçeşme ile Bakırköy arasındaki İskender Çelebi Bahçesi'nin yerine Ermeni hastanesinin bir şubesi olarak veba hastanesini açma izni verilmiştir. (Eremya Çelebi Kömürçüyan, İstanbul Tarihi - XVII. Asırda İstanbul, Tercüme ve Tahşih Hırand D. Andreasyan, İstanbul 1952, s. 203).

⁵⁸ Masrafları Yahudi ve Karailerce karşılamak olan ve Hasköy'de Yahudi maşatlığı yanındaki Karaağaç ile Kırkağaç arasında bulunan Yağcıderesi'nde yapımı kararlaştırılan hastane binalarının inşası ebniye-i hassa müdürüne havale edilmiştir, 3884 zirâsında Tersane-i Âmire için zeytin tohumu üretilen bu saha 22271 zirâdır ve 18387 zirâsı hastane inşası için tahsis edilmiş, hastane için gereken iskelenin de tohum ocaklarının başka bir yere nakli ile boşalacak alanda yapımı uygun bulunmuştur. (BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr: 1714, s. 26. Hahambaşı'na 22 Rebiü'lâhir 54 tarihi ile beyaz üzerine gönderilen buyruldu).

⁵⁹ BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr: 1714, s.26. 21 Cemaziyevvel 54 tarihinde liman memuruna gönderilen buyruldu.

⁶⁰ Aynı defter, aynı yer. Liman memuruna gönderilen 29 Cemaziyevvel 54 tarihli buyruldu.

⁶¹ Aynı defter, aynı yer. Liman memuruna gönderilen 7 Receb 54 tarihli buyruldu.

Akdeniz'deki adalardan, Anadolu ve Rumeli'deki sahillerde bulunan kaza ve iskelelerden İstanbul'a gelecek imtiyazlı imtiyazsız bütün İslâm, reaya ve müste'men gemi ve teknelerine ve bunlarda bulunanlara verilecek mürr tezkerelerinin Çanakkale'de karantina yerine kadar geçerli olacağı; orada karantinasını tamamladıktan sonra değiştirilerek çıktıkları yerlerde hastalık olup olmadığı yahud hastalık söneli kaç gün olduğunun tezkirelere kayd edileceği; gemi ve teknelerden karantinasını icrâ etmeden ve karantinada tezkiresini ibraz etmeden giden olur ise İstanbul'a varışlarında derhal Çanakkale'ye iade edilecekleri gibi, bu hayırlı iş hakkında müsamaha ve rehabet gösterenler cezalandırılacaktır⁶².

Gemi kaptan, tayfa ve yolcularından muhalefet yahud ahali ve sair kimselerden muhalefet ve işlere müdahale edilmemesi, karantina müdürüne her türlü kolaylık ve yardımın yapılması Çanakkale muhafızı'ndan istenmiş⁶³, durum bütün sefirlerin malûmları olarak taraflarından Çanakkale ve diğer gereken yerlerdeki konsolos ve konsolos vekillerine mahsus mektuplarla bildirilmiş ve talimatnâmeğe uyulması resmi müzakerelerle sefirlerden talep edilmiştir⁶⁴.

Diğer taraftan karantina nizâmlarını düzenlemek üzere Avusturya'dan uzman istenmiştir. Mesele Viyana Sefiri Mehmed Rıfat ile Avusturya Devleti'nin bu işle görevlendirdiği Baron Otenfels arasında görüşülmüş ve sonuçta bir kontrat imzalanmıştır.

Bu kontrata göre:

Osmanlı Devleti'nde karantina nizâmını yürütmek üzere karantina nizâmları konusunda herkesten fazla bilgisi olan Semlin (veya Zemun) karantinahânesinin başdirektörü Doktor Minas ve tercümanı Vasiloviç ile karantinahâneğe gelen eşya ve sair şeylere bakmak için uygun görülen bir muavin hemen İstanbul'a gönderilecek; yiyecek ve elbise masrafı dahil Minas'a aylık 400, tercümana 250, diğer memura 100 Florin gelişlerinden itibaren Osmanlı Devleti tarafından tahsis edilecek; bir takım zarûri ihtiyaçları olacağından aralarında rütbelerine göre taksim olunmak üzere hepsine 600 Florin verilecek, vazifelerinin bitiminde dönüş harcırahları

⁶² BOA, Cevdet - Sıhhiye. Nr: 347. Biga sancağı Mutasarrıfı ve Bahr-ı Sefid Muhafızı Vasıf Paşa ile Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyün'dan Es'ad Efendi'ye Evâil-i Rebiü'llevvel 54 tarihi ile gönderilen ferman.

⁶³ Aynı vesika.

⁶⁴ BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr: 1714, s. 21. İngiliz sefirine verilen 9 Rebiü'llevvel 54 tarihli müzekkere-i resmîye.

karşılacak; hizmetleri makbul bulunursa Pâdişâh tarafından lütufta bulunulacak; vazifede bulundukça kalacakları ev Osmanlı Devleti'nce kiralanacak; yaptıkları iş tehlikeli olduğundan ve Osmanlı Hükümeti'nin isteğine uyarak ailelerini bırakıp geldiklerinden içlerinden vebadan ölen olur ise aylıklarının üçte biri hayatta kaldıkları müddetçe aile ve çocuklarına tahsis edilecektir⁶⁵.

Karantina Meclisi'nde çalışmaya gelen Avusturyalıların yol masrafı 6560 kuruş tutmuş⁶⁶, bu meblağ "masârif-i gayr-ı âdiyye"den (alışılmamış masraflar) olduğundan Mansure Hazinesi'nden karşılanması için irâde çıkmıştır⁶⁷.

Avusturya'dan istenen adamların gelmesi ile Abdülhak Molla karantina nezâretinden uzaklaştırılmış, karantina nezâreti Es'ad Efendi ve Namık Paşa'ya, tıbbî işlerin nezâreti de Doktor Minas'a verilmiştir⁶⁸. Konu ile ilgili sadâret tezkiresinde şöyle denilmektedir:

"...karantina madde-i mühimmesinin ibtidâ' vaz' ve icrâsında mevadd-ı şer'îyesine semâhatlü Es'ad Efendi ve umûr-ı tıbbîyesine müşârün-ileyh Abdülhak Molla Efendi ve mesâlih-i askerîyesine saâdetlü Namık Paşa hazerâtı me'mur buyrulup el-haletü-hazihi Nemçe cânibinden gelenlerin karantina mesâlihinin her bir usûlüne husûsiyle levâzım-ı tıbbîyesine vukuf ve ma'lûmatı olmasıyla müşârün-ileyh Abdülhak Molla Efendi'nin göreceği iş biterek... şimdiki halde müşârün-ileyhin me'muriyetine lüzum görülmemiş ve bu cihetle anın yerine âhır birinin ta'yini husûsuna dahi hâcet kalmamış olduğundan heman müşârün-ileyh Abdülhak Molla Efendi hazretlerinin meclis-i mezkûrdan tefrikiyle umûr-ı nezâret müşârün-ileyhümâ Esad Efendi ve Namık Paşa hazerâtuna münhasır olmak ve Beç'den gelen adamlar dahi onların maiyyetlerinde bulunmak müşârün-ileyhden münhal olacak maaş tamamen mersum Nemçelilerin mâhiyyeleri mîkdârı demek olduğundan bu veçhile sûret-i hüsnü idâreye bakılmak

⁶⁵ BOA, HH, Nr: 37475-F. Viyana Sefiri Mehmed Rifat'ın 29 Safer 54 tarihli olarak İstanbul'a gönderdiği tahrîrât.

⁶⁶ BOA, HH, Nr: 25553-A.

⁶⁷ BOA, HH, Nr: 25553.

⁶⁸ Abdülhak Molla'nın Karantina Meclisi'nden uzaklaştırılmasında tasarruf fikri ve karantina hakkındaki bilgisinin yetersizliği etkili olduğu gibi (bk. Bedi Şehsuvaroğlu, "Türkiye Karantina Teşkilâtını İdâre Edenler", *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, sayı 1, İstanbul 1958, s. 149) Avusturya'dan gelen uzmanların işlerine müdahale etme isteği ve karantina idaresinde ehliyetsiz kimseleri istihdam etmek istemesi de rol oynamıştır (bk. BOA, HH, Nr: 25533).

üzere meclis-i mezkûrun idâresi sûreti münâsib gibi mütalâa olunmuş..."⁶⁹.

Tahaffuzhâne mahalli, aynı zamanda da karantina eğitim yeri olarak tahsis edilen Kuleli Kışlası'nda gerekli binaların tamamlanmasının yakın olması sebebiyle başdirektör Doktor Minas, tercüman Vasiloviç ve maiyyeti olan adamın sürekli orada bulunmaları için Çengelköyü'nde bir hâne kiralanmış, gerekli mefruşat ve ihtiyaçları da tedarik edilmiştir⁷⁰.

Doktor Minas tıbbî işlerin yöneticisi olarak Karantina Meclisi'nde çalışmaya başlayınca Pâdişâh'ın isteği üzerine Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi konumuna ve mülkî yapısına uyacak biçimde karantina talimâtnamesini hazırlamaya girişmiştir.

Doktor Minas ve tercümanı Vasiloviç karantina talimâtnamesinin esasını teşkil eden bir layihâ hazırlayarak bunu evvela karantina nâzırına takdîm etmişlerdir. Bu lâyiha başdirektör Minas ve tercüman Vasiloviç'in de hazır bulunduğu Meclis-i Umûr-ı Nafia'da müzâkere olunmuş, ardından da Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâli'de görüşülerek Meclis-i Vâlâ-yı Adliyye'ye havale edilmiştir. Meclis-i Vâlâ'da yapılan müzâkereler sırasında Meclis-i Umûr-ı Nafi'a ile görüşülerek lüzumlu görülen düzeltmeler yapılmış ve aşağıda belirtileceği üzere üç şekilde karantinanın tatbiki kararlaştırılmıştır⁷¹.

Birincisi: Tecrübe ile tespit olunduğuna göre veba Osmanlı topraklarında yerli ve dâimî olmayıp, hariçten sirâyet etmektedir. Bu maksatla:

Avrupa ile sınırı bulunan yerler karantina bakımından güvenli olup, vebanın asıl kaynağı Mısır ve Berüşşam bölgeleridir. Bundan dolayı, karantinahâneler yalnız bu taraflara yapılarak, buralardan gelecek yolcu, yük ve canlı hayvan belirli bir müddet buralarda karantina beklettirilecektir. Berüşşam hududunda, Konya eyâletindeki Ulukışla'da, Mısır ve Berüşşam taraflarından karayolu ile Anadolu'ya gelenlerin geçiş yeri olan Irak eyâletindeki Behisni kasabasında ileride icâbına göre birer büyük karantinahâne yapılmak üzere, şimdilik âcilen valiler marifetiyle uygun yerlerde karantinahâneler yapılması. Tesis edilecek kara karantinaları arasında bulunan bazı geçit mahallerinde işleri kolaylaştırmak için üstü örtülü, etrafı

⁶⁹ BOA, HH, Nr: 25553-A.

⁷⁰ BOA, HH, Nr: 25562.

⁷¹ Karantina lâiyhasıyla ilgili daha fazla bilgi için bk. BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, s. 28-31.

parmaklıkla çevrili "rastel" denilen yerler yapılarak bulaşık kabul etmeyen ve birkaç gün havalandırılarak temizlenmesi mümkün olan maddeler, zahîre gibi, buralarda muayyen müddet karantina bekletilecektir. Diğer eşyalar büyük karantinalara gönderilecektir. Koyun gibi zarurî ihtiyaçtan olan hayvanlar karantina nezâreti tarafından verilen talimata uygun olarak suya sokularak ve temizlenerek tahaffuz sınırından içeri alınacaklardır.

Mısır ve Berüşşam yönlerinden gelen gemilerin ekseri uğrak yerleri Anamur ve Antalya iskeleleri olduğundan, belirtilen yerlerden gelen gemiler karantinalarını bu iskelelerde tamamlamadan başka yerlere kabul edilmeyecek ve yükleri boşaltılmayacaktır. Rodos Adası'nda bir karantinahâne teşkil olunacaktır. Afrika yönünden gelen gemilere Rodos sapa olduğundan o taraftan gelenler Şire Adası'nda karantina olunup, buradan alınacak sıhhiye tezkireleri Osmanlı ülkelerinde muteber tutulacaktır.

İran toprakları şimdilik taundan masun ise de ileride gerektiğinde İran sınırında tayin olunacak yerlere karantinalar yapılacaktır.

İkincisi: Osmanlı memleketlerinde veba oluşmasına müsait yerler bulunduğu ihtimaline karşı, vebayı zuhur ettiği yerde söndürmek için bu tür yerlere nezâret etmek üzere hekim ve memurlar göndermek. Bu maksatla:

Veba hastalığının görüldüğü yerde önünün alınabilmesi için valilik makamı olan yerlere bir veya iki tabib tayin edilerek, emirlerine bir memur ile lüzumu kadar yardımcı verilecektir. Bunlar görevli oldukları bölgelerin sıhhi durumuna nezâret ederek sorumluluk bölgelerini dolaşarak durumu devamlı surette karantina nezâretine yazılı olarak bildireceklerdir. Bölgelerinde bir tehlike söz konusu olur ise, Nezâret tarafından kendilerine verilen talimnâme gereğince karantina faaliyetlerini yürüteceklerdir. İlk iş olarak hastalık zuhur eden yerin diğer mahaller ile bağlantısını keseceklerdir. Bunların memuriyetlerine valiler ve zabıtaca engel olunmayacağı gibi, her türlü kolaylık ve yardım yapılarak emirlerine ihtiyaç duydukları memurlar verilecektir. Gerekirse şehirlerin dışında geçici bir karantina yeri tayin olunarak hastalık bulunan bölgeden başka yerlere gönderilecek mallar özelliklerine göre buralarda karantina bekletileceklerdir. Hastalık tehlikesi ortadan kalkar ise karantinaya son verilecek, memurların vazifeleri de karantina uygulamasının sona ermesi ile bitecektir.

Üçüncüsü: Bulaşıcı hastalıkların şiddetlenmesi vücudun direnci, hava ve çevrenin istidadına bağlı olduğundan ortamın iyileştirilmesi için sağlık kurallarının icrası. Bu maksatla:

İmparatorluk'un merkezi İstanbul'da tahaffuz usûlünün yürütülmesi ve sıhhatin muhafazası için İstanbul karantina nezâreti tarafından birkaç büyük kısma ayrılarak, birkaç mahal bir kısım kabul edilecek ve her kısma bir tabib ile yanına bir memur tayin olunacaktır. Memur tabib vazifeli bulunduğu kısımda ne tür hastalık olur ise olsun muayene ve tedavi edecek, muayene ettiği hastalar arasında veba belirtileri görür ise karantina nezâretine bildirerek elindeki talimâta göre hastalık görülen hâne veya mahalle karantina tatbik edecektir. Mümkün olur ise tahaffuz usûlü evlerin bahçelerinde yürütülecektir. Böyle durumlarda evlerin kapılarına karakollar, gardiyanlar tayin olunarak giriş ve çıkışlar men edilecektir. Kadın hastaların muayenesi için karantina nezâretince yeteri sayıda kadın istihdam olunacaktır.

Havayı ve çevreyi kirleten mezbeleler serasker paşanın vazifelendireceği özel memurlar tarafından ortadan kaldırılacak, hekim ve memurlar görev bölgelerindeki sokak ve evlerin temizliğine nezâret edeceklerdir. Çürük meyve, sebze, bozulmuş et, peynir gibi sağlığa zararlı ve hastalık kaynağı olabilecek maddeler ihtisab nezâretine ihbar edilecek, nezâretce bu gibi zararlı ve şüpheli unsurlar ortadan kaldırılacak, bu uyarılara uymayan esnaf cezalandırılacaktır.

Çiçek salgını önlemek için İstanbul ve taşralara memur edilen hekimler ücretsiz çiçek aşısı yapacaklar, aynı zamanda da berberlere de aşı yapmasını öğreteceklerdir.

Havayı ve çevreyi kirleten salhâne, kirîshâne, yağhâne, debbağhâne türü imalâthâneler şehir dışına çıkarılacaktır.

Mezarların derinliği bir adam boyunda olacak, mezarlıklar şehir dışında tesis edilecek, sur dışından sur içine ölü defni yasak olup, yalnız Pâdişâh'ın irâdesi ile sur dışından içine ölü nakli mümkün olabilecektir. Tanulular için Yedikule yakınlarında Pâdişâh tarafından bir hastahâne inşa ettirilmeli, bu mümkün olmaz ise genişçe bir saha tahsis edilerek ricâl ve kadınlardan hastalananlar haremlik ve selâmlık suretinde olarak iki ayrı bölümde taksim olunarak bunlara hizmet için müstakil hademe ve kadınlar tayin olunmalıdır.

Bu talimâtnâmeğe uygun olarak Üsküdar yakasında bulunan imalâthanelerin Kavak ile Haydar Paşa arasındaki boş sahillere taşınması kararlaştırılırken, diğerlerinin de sahipleri ile görüşülerek varılacak karara göre hareket edilmesi serasker paşaya havale edilmiştir⁷².

⁷² BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr: 1714, s. 32; HH, Nr: 25568.

İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de veba hastalığı zuhurunda ve hangi hastalıktan olur ise olsun ölüm olaylarında ilgililer tarafından derhal Karantina Meclisi'ne ihbar edilmesi daha önce özel buyruhdularla gerekenlere ihbar ve tenbih edilmişti. Buna rağmen, bu kurallara lâıykıyla riayet edilmeyerek hastalık zuhuru ve ölümlerin haber verilmediğini, tahaffuz kurallarına ve temizliğe aykırı bazı durumların meydana geldiğini Karantina Meclisi tespit etmiştir. Nizâma uyulmasını sağlamaları için tekrar İstanbul kadısına, Bilâd-ı Selâse kadılarına, esnaf nâzırına, sertabibe, milel-i selâse patriklerine ve hahambaşına buyruhdular gönderilmiştir⁷³.

İstanbul kadısına beyaz üzerine gönderilen buyruhduya göre⁷⁴: Bir yerde hastalık ve vefat vukuunda gizlenmeyerek derhal Karantina Meclisi'ne ihbar edilmesi. Gerekirse âciz ve fakirlerden veba veya şüpheli hastalığa düşenler Pâdişâh adına ücretsiz muayene edilip, ilâçları karşılıksız verilecektir. Hastalık bulunan hânenin önüne karakollar tayin edilecek, giriş ve çıkışlar men edilecektir. Hastalık zuhuru mahalle muhtarları, imamları ve hastanın yakınlarınca ihbar edilecektir. İhbar olunmadığı takdirde haklarında cezaî hükümler uygulanacaktır. Hastaya giden tabibler, cerrahlar, kan alan berberler ve ilaç veren ispençiyarlar baktıkları hastaların durumlarını Karantina Meclisi'ne bildireceklerdir.

Bulaşıcı veya şüpheli bir durumu bildirmeyen hekim, Osmanlı tebaasından ise hekimlikten ihraç edilerek cezalandırılacak, yabancı uyruklu ise sınır dışı edilecektir. İstanbul'a gelecek yolcu ve ticaret gemilerinin tezkireleri karantina memurunca kontrol edilmeden kayıkçılardan hiç kimse yanlarına yanaşmayacak, durumları belli olmadan hiçbir yolcu ve yük dışarı çıkarılmayacaktır. Temizliğe son derece itina gösterilerek hastalık kaynağı olabilecek mezbele ve leşler ortadan kaldırılacaktır. Herkes sokaklarını, hânelerini daima temiz tutacaktır. Karantina talimât-nâmesine kesinlikle uyulacak, bu husûslar İstanbul kadısı tarafından İstanbul'daki mahalle muhtar ve imamlarına tenbih edilerek, bunlara uyulup uyulmadığı kontrol edilecektir.

İlgililerin tekrar tekrar ikaz edilmesindeki esas gaye, karantina kurallarının sıkı bir şekilde tatbiki ile bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenmesiydi. Bununla birlikte, karantinahâne gibi kullanılan gümrük binası ve Kapak gemisi hasta muayenesi ve tedavisinde ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Hastaların tedavisinde gümrük binasının yetersiz kalması karşısında bir

⁷³ Buyruhdular için bk. Aynı defter, s. 27-28.

⁷⁴ BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr: 1714, s. 27-28. 19 Şaban 54 tarihli olarak İstanbul kadısına beyaz üzerine gönderilen buyruhdu.

kısım hasta Fenerbahçe'de çadırlarda karantina edilmeye başlanmıştı⁷⁵. Fenerbahçe'nin seyir yeri olması itibarıyla hastaların halk ile ihtilati önlenememiş ve daha da mahzurlu bir durum ortaya çıkmıştı. Son derece riskli ve tehlikeli durum karşısında karantina uygulamasının, sirâyeti ortadan kaldıracak geniş bir mahalde yürütülmesini mümkün kılmak için Karantina Meclisi çeşitli arayışlar içine girmiştir. Bu amaçla, Karantina Meclisi, Mekteb-i Ulum-ı Bahriye'nin mevcudu sekiz on civarında bulunan talebesinin Mekteb-i Harbiye'ye nakledilerek okulun tahaffuzhâne olarak kullanılmasını teklif etmiştir⁷⁶. Fenerbahçe'de çadırlarda karantina faaliyetlerinin yürütülmesini onaylayan Pâdişâh, Mekteb-i Ulum-ı Bahriye'nin tahaffuzhâne olarak teşkilini tasvip etmemiş, buna karşılık istendiği takdirde mektebin bulunduğu adanın veya civardaki diğer adaların münasip mahallerinde çadırlarda karantina tatbik edileceğini bildirmiştir. Fenerbahçe ve Adalar'da karantina faaliyetlerinin güç üstelik de masraflı olacağını dikkate alan Karantina Meclisi, Beykoz yakınlarındaki İncirliköy'de bulunan Cebibeyzâde İsmet Bey'in yalısının bazı ilâvelerle karantinahâne teşkil edilmesini teklif etmiştir⁷⁷. İhtiyacı karşılamayacağı gerekçesiyle İsmet Bey'in yalısının tahaffuzhâne haline getirilmesini uygun bulmayan Pâdişâh, karantina tatbikinin bu sebeple ertelenmeyerek kesinlikle karantina yerinin tesbit edilmesini istemiştir.

Pâdişâh'ın bu irâdesinin ardından tahaffuzhâne olarak en uygun yerin boş durumda bulunan Kuleli Kışlası olabileceği düşünülmüş ve nihayet kışlanın bir bölümünün karantinahâne olarak teşkil edilmesine karar verilmiştir. 1838 yılı sonlarından itibaren Kuleli Kışlası Akdeniz ve Karadeniz yönlerinden İstanbul'a gelen gemilerin yoklanması ve hastaların tedavi edilmesi için tahaffuzhâne olarak kullanılmaya başlanmıştır. Karantina hâline getirilen kışla tamir edilmiştir. Kuleli Kışlası tahaffuzhâne olmanın yanı sıra karantina hizmetlerinde istihdam edilen personelin eğitildiği bir okul da olmuştur⁷⁸. Pâdişâh'ın teşrifi ve resmî günlerde kırmızı, diğer günlerde sarı renkli bayrak çekilen tahaffuzhâne, ordunun ihtiyacı üzerine 1842 yılında tahliye edilmiştir. Kuleli Kışlası tahliye edilince sıhhiye dairesinin idârî merkezi Galata'da Kurşunlu mahzen civarındaki yeraltı câmiinin üstünde bulunan daireye taşınmıştır⁷⁹.

⁷⁵ BOA, HH, Nr: 25574.

⁷⁶ BOA, HH, Nr: 25574.

⁷⁷ BOA, HH, Nr: 25551.

⁷⁸ BOA, HH, Nr: 25562; Bedi Şehsuvaroğlu, *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*, s. 41.

⁷⁹ Ahmed Midhat, "Devlet-i Aliyye-i Osmanîye'de Usûl-ı Tahaffuz...", s. 448.

Karantina tatbiki esnasında karşılaşılan en önemli güçlüklerden birisi masrafların karşılanması meselesi olmuştur. Daha önce ta'viz sûretiyle tahsil edilmiş olan meblağ ihtiyaçları karşılamaktan uzaktı. Bu yüzden geçici karantina kordonu masrafları, memur maaşlarının karşılanması ve Yedikule'de inşa edilecek taun hastanesi için İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'deki hânelerden ve bazı zengin zevattan para tahsili yoluna gidilmiştir.

Bâbîâli ihtiyaç duyulan paranın bir kısmının - memur ve tabiplerin maaşlarına karşılık - İstanbul ve Bilâd-ı Selâse sakinlerinden aylık vergi şeklinde alınmasını kararlaştırmıştır. Verginin kudretsiz kimseler hariç olarak "hane" hesabı ile alınması uygun görülerek, İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'deki hânelerin toplamı onbeşbin olarak tahmin edilmiştir⁸⁰. Onbeşbin hâne de beşer bin olarak üç kısma taksim edilmiştir. Birinci kısımdan hâne başına yirmibeş, ikinci kısımdan oniki buçuk ve üçüncü kısımdan da beş buçuk kuruş alınması yeterli bulunmuştur⁸¹. Her mahalleden tahsil edilecek aylık miktârın vazifeli memur tarafından hesaplanması, hâne başına düşen bedelin bir deftere kaydedilerek, mahalle imam ve muhtarlarınca toplanması benimsenmiş, bu yolla tedarik edilecek paranın da iki yüz kırkbeşbin kuruşa baliğ olacağı ve böylece maaşların yarısının karşılanabileceği hesaplanmıştır⁸². Tahmini olarak yapılan hesaba itibar etmeyen vükelâ, Bâbî Seraskerî'den İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de bulunan hânelerin sayısını gösteren bir icmâl defteri istemiştir. Bâb-ı Seraskerî'den gönderilen defterden hâne sayısının 44149 olduğu, bu sûretle tahsil olunacak mikdârın daha önce hesaplanmış olan ikiyüzkırkbin kuruşun iki katı olduğu ortaya çıkmıştır⁸³. Düşünüldüğü gibi daha fazla olan paranın geri iade edilerek karantina masraflarına karşılık tutulması, İstanbul kadısı vasıtasıyla tahsil edilerek Karantina Meclisi'nde bir sandıkta toplanması, aylık gelir ve giderleri gösteren defterin karantina nâzırınca tanzim edilip, her ay takrîr ile birlikte takdîm edilmesi kabul edilmiş, verginin de Safer ayı başından itibaren tahsili kararlaştırılmıştır⁸⁴. Karantina harcamaları için İstanbul'da ihtisab nâzırı, Bilâd-ı Selâse'de ihtisab memurları, deniz karantinası işlerinde de liman memuru görevlendirilmiştir.

İstanbul'un çevresine çekilecek karantina kordonunun masraflarına karşılık da, gelirleri maaşlarından ibaret olmayan varlıklı kimselerden para

⁸⁰ BOA, HH, Nr: 25568.

⁸¹ Aynı vesika.

⁸² Aynı vesika.

⁸³ BOA, HN, Nr: 25542.

⁸⁴ BOA-HH, Nr. 25568.

tahsili tercih edilmiştir. Meclislerde kararlaştırıldığı üzere Vidin Muhafızı Hüseyin Paşa, Hassa Müşiri Mustafa Nuri Paşa, Bosna Valisi Vecihi Paşa, İşkodra Muhassılı Hasan Paşa ile maaşlılardan Rumeli Müşiri Zekeriya Paşa'ya halktan hiçbir şey talep etmeden kendilerinden verebilecekleri mikdârları bildirmelerini isteyen mektupların yazılması hususunda irâde zuhur etmiştir⁸⁵.

Bunun yanında, Yedikule'de tahminen altıbin keseye çıkan ve kadınlar ile erkeklere mahsus ayrı ayrı bölümleri bulunan hastane için Üsküb Muhafızı Paşa'dan üçyüz, Niş Feriki Hüseyin Paşa'dan ikiyüzelli, Balıkesir Mütessilimi Şerif Ağa'dan bin, Göynük ve Torbalı Âyânı Salman Ağa'dan üçyüz, Yalova Voyvodası Mehmed Ağa'dan yüzelli kese olmak üzere toplam ikibin kese akçe tahsili ile kordon hattına dahil olarak Anadolu tarafında yapılacak binaların Tavaslı Osman Ağa'ya, Rumeli'de yapılacakların Bâb-ı Seraskerî'de bazı binalara müstahdem İsmail Efendi'ye hastahâne binalarının da sabık kasapbaşı Şakir Efendi'ye ihaleleri için irâde alınmıştır⁸⁶.

Tahsili kararlaştırılan paraların en erken olarak birbuçuk ayda gelebileceği düşünülerek, geldiğinde ödenmek şartıyla Darphâne-i Âmire'den bin kese akçe borç alınması kararlaştırılmış, kordon teşkil edilecek yerlerin kontrolü için Doktor Minas'ın veya münasib birinin gönderilmesi karantina nâzırı'na tenbih olunmuştur⁸⁷.

Diğer yandan Pâdişâh'ın karantinanın bütün noksanlarının tamamlanmasını istemesi üzerine karantina başdirektörü Doktor Minas karantina nizamlarının eksikliklerinin giderilmesi ve İmparatorluk'un tamamının bulaşıcı hastalıklardan korunması konusunda görüşlerini ihtiva eden bir arzuhalı sadârete takdim etmiştir. Doktor Minas arzuhalinde⁸⁸;

Pâdişâh'ın irâde ettiği gibi Osmanlı Devleti'nde teferruatlı ve mükemmel bir nizâmnamenin hazırlanması ve vebanın izalesinin ancak tıp ilminde yeni bilgilerle yetiştirilmiş, ehliyetli hekimlerin çalışmaları ile gerçekleştirilebileceğini, Avrupa devletlerinde olduğu gibi birkaç doktordan müteşekkil dâimî bir "Meclis-i Nizâmat-ı Tahaffuziyye" nin teşkil edilmesini, karantina nâzırının başkanlığında teşkil edilecek bu meclise Avustur-

⁸⁵ Aynı vesika.

⁸⁶ Aynı vesika.

⁸⁷ Aynı vesika.

⁸⁸ BOA, HH, Nr:25563-a. Karantina başdirektörü Doktor Minas'ın arzuhalı.

ya'dan gelen doktorlar Nauner ve Bernard⁸⁹ ile Pâdişâh'ın hekimi MacCarthy ve Mansure askeri ile ilgili bir kitap yazarak huzura arz etmiş bulunan tabib Mayer'in "âzâ"lık sıfatıyla alınmalarını teklif etmiş, tabibler Nauner ve Bernard'ın özel vazifelerinin bulunmasından dolayı ancak haftada birkaç gün mecliste bulunabileceklerini bildirmiştir.

Pâdişâh, Avrupalı hekimlerin "âzâ" olarak Karantina Meclisi'nde bulunmalarını onaylayarak, hekimlere verilecek maaşların tespitini istemiştir. Hekimlere verilecek maaş mikdârı sadrâzam ve karantina nâzırı arasında müzâkere edilmiş ve karar sadâret takriri ile huzura arz olunmuştur. Takrirden belirtildiğine göre, hekim Nauner ve Bernard'ın daha önceki vazifeleri için tahsis edilmiş maaşları bulunduğundan, ayrıca haftada iki gün meclise devam edeceklerinden kendilerine maaş bağlanmasına sebep görülmemiş, sertabibe danışılarak MacCarthy'nin ikibin kuruş maaşı olması, Mayer'in de İstanbul'un iklimine alışamayarak ülkesine dönme niyetinde olması nedeniyle onlara da maaş tahsisine gerek görülmemiştir⁹⁰. Böylece Avrupalı hekimler Nauner, Bernard, MacCarthy ve Mayer üye olarak Karantina Meclisi'nde yerlerini almışlardır.

Avrupalı hekimlerden sonra İstanbul'daki sefirlerin birer temsilcilerinin de Karantina Meclisi'ne dahil edildiğini görüyoruz. Daha ziyade yabancılara yönelik olan karantina uygulamasına Avrupalıların ardı arkası kesilmeyen itirazlarını önlemek ve işleri kolaylaştırıp, çabuklaştırmak gayesiyle kendilerini temsilen sefirlerce birer vekilin seçilmesi, karantina maddesine dair yabancı devletlerle müzâkeresi lâzım gelen meseleler ortaya çıktıkça vekillerin meclise çağrılarak, meselelerin onlarla tartışılması fikri Sadâretçe benimsenmiştir⁹¹. Bunun üzerine Hariciye Nâzırı Mustafa Reşit Paşa, sefirlere "muvakkaten" bulunmak şartıyla birer temsilcilerini Karantina Meclisi'ne göndermelerini tebliğ etmiştir⁹².

⁸⁹ Doktor Nauner ve Doktor Bernard, Saray'da ve Tıbhâne-i Âmire'de hizmet etmek için getirilmiş, sonra da Karantina Meclisi'ne alınmışlardır (bk. İrade-Mesâil-i Mühimme Karantina, Nr: 2563).

⁹⁰ BOA, HH, Nr: 25563; Bedi Şahsuvaroğlu Ahmed Midhat'dan naklen Avrupalı hekimlerin Karantina Meclisi'ne üye olarak dahil edilmelerinden dolayı kendilerine maaş tahsis edildiğini ifade ediyor (bk. Bedi Şahsuvaroğlu, *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*, s. 37).

⁹¹ BOA, HH, Nr: 40743.

⁹² BOA, Cevdet-Sıhhiye, Nr: 896. 13 Zilkade 1255 tarihli olarak Karantina Nâzırı Lebib Efendi'ye gönderilen buyruldu.

Avrupalı hekimlerin ardından sefir vekillerinin de dahil edilmesiyle Karantina Meclisi'nin kadrosu genişlemiş, sefir vekillerinin alınmalarından sonra Meclis'in kayıtları Fransızca olarak da tutulmaya başlanmıştır⁹³.

Başlangıçta “muvakkat” olarak Karantina Meclisi'ne alınmış olan sefir vekillerinin statüsü zamanla dâimîye dönüşmüş ve teşkilâtın devamı müddetince mecliste yerleri korunmuştur. “Sahib-i rey” sıfatıyla Meclis'teki müzâkerelerde hazır bulunup, kararlarda etkili olmanın ötesinde, karantina nizâmlarının hazırlanmasında ve icrâsında söz sahibi olmuş ve çoğunluğu oluşturmuşlardır. Ekseriyeti dâima yabancı âzâların teşkil ettiği ve dört Osmanlı âzâya karşılık ondört yabancı âzânın yer aldığı sıhhiye meclisi istinad ettiği muahede aksine, kendi teşkilâtına “muahede-i bey-nelmilel” mahiyet vermiştir⁹⁴. Osmanlı Devleti'nin hukuk ve çıkarlarına tamamıyla ters düşen son derece sakıncalı durumun bertaraf edilmesi ve ekseriyetin Osmanlı âzâların eline geçmesinin sağlanması için sıhhiye meclisine on kadar Osmanlı tabib “fahri âzâ” olarak tayin edilmişlerdir⁹⁵. Çoğunluğun Osmanlı üyelere geçmesi için tayin edilen tabiblerin memuriyetleri sonraları fesh edilmiştir. Umulduğu gibi, sefir vekillerinin Karantina Meclisi'ne alınmaları meselelerinin çözümüne yardımcı olmamış, tersine durumu daha da zorlaştırmıştır. Yabancı gemilerden karantina resmi alınmasını temin eden ve karantina teşkilâtının en önemli gelir kaynağı olan Karantina Rüsûmat Tarifesi ancak 1872 yılında yürürlüğe konulabilmiştir. Karantina kurallarına uymayanlara verilecek cezaları belirleyen Cerâim-i Sıhhiye Kanunu⁹⁶ da 1883 yılında tanzim edilebilmiştir.

⁹³ Ahmed Midhat, “Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de Karantina yeni Usûl-ı...”, s. 446.

⁹⁴ Said Paşa, **Hâtrât**, İstanbul 1328, s. 145.

⁹⁵ Meclis-i Vükelâ kararı ve Pâdişâh irâdesi ile Sıhhiye Meclisi'nce fahri âzâ tayin olanlar şunlardır: Tophâne-i Âmire sertabibi, umûr-ı sıhhiye-i insanîye teftiş komisyonu reisi, sıhhiye dairesi birinci şube müdürü Mirluva Salih, Emin ve Hasib Paşalar, umûr-ı sıhhiye-i insanîye teftiş komisyonu âzâsından ve Mekteb-i Tıbbiye muallimlerinden Miralay İspiraki ve Ferdinand, Beylerbeyi hastahânesi tabib-i evveli ve sıhhiye dairesi ikinci şube müdür muavini Halim ve Behçet Beyler (BOA, İrâde-Dahiliye, Nr: 73547. 22 Zilkade 301/1 Eylül 1300 tarihli Sadâret tezkiresi).

⁹⁶ Cerâim-i Sıhhiye Kanunu'nun tanzimi 1882 yılında sıhhiye meclisinden istenmiş, bir yıl geçtiği halde sonuç alınamayınca Şûrâ-yı Devlet Tanzimât Dairesi Ceza Kanunu'na zeyl olmak üzere Cerâim-i Sıhhiye Kanun Lâyihası'nı hazırlamıştır. Cerâim-i Sıhhiye Kanunu: “İtel-i Sâriyenin Usûl-ı İlânı ve Ahkâm-ı Umûmiye” başlıklı 1-5. maddeleri ihtiva eden birinci fasıl ile, 6-17. maddeleri ihtiva eden “Ahkâm-ı Cezaiyenin Derecâtı” başlığını taşıyan ikinci fasıldan meydana gelmiştir. Bu kanun 3 Mayıs 1822 tarihinde yürürlüğe konulan ve 1876 yılında bazı değişikliklere uğrayan Fransız kanunnâmesi esas alınarak tanzim edilmiştir. Yalnız bazı şiddetli durumlar karşısında Fransa kanunnâmesinde tayin edilen “idam ce-

Osmanlı Devleti'nin bir teşkilâtı olarak, umûmî sağlığın muhafazası ve bulaşıcı hastalıkların izalesi gibi insanî amaçlarla teşkil edilen karantina meclisi, karşılıksız verilen tavizler neticesinde "muhtelit sıhhiye meclisi"ne dönüştürülmüş ve kapitülasyonlara "sıhhiye kapitülasyonları" adı ile bir yenisi ilâve edilmiştir.

Karantina meclisi genişletildiği sırada, deniz karantinası usûlünü bilmediğinden Doktor Minas karantina başdirektörlüğünden alınarak yerine Yunanistan karantinalarını kuran ve o sırada İstanbul'da bulunan Fransız Mösyö Robert getirilmiştir⁹⁷.

Ocak 1840 (Zilkade 1255) tarihinde karantina hizmetlerini daha iyi yürütebilmek için dahilî ve haricî nizâmı Bâbiâli'ye, askerî işleri Bâb-ı Seraskerî'ye, ticarî işleri Ticaret Nezâretine, tıbbî işleri de seretibbaya müracaat edilerek düzenlenmek üzere müstakil Karantina Nezâreti teşkil edilmiştir⁹⁸.

Taşralara gönderilecek hekimlerin seçimi ve tayinleri yetkisi uhdesine bırakılmış olan nâzır, tayin ettiği hekimlerin isim ve ünvanlarını gösteren bir defteri Bâbiâli'ye takdim etmekle yükümlü kılınmış; hekimlerin imtihanlarının Tıbhâne-i Âmire'de yapılmasına, maaşlarının da vazife yapacakları yerlerden karşılanmasına karar verilmiştir⁹⁹.

Bununla beraber, müstakil karantina nezâreti varlığını uzun süre koruyamamış, çok geçmeden nezâretin müstakil statüsüne son verilmiştir. Bundan böyle teşkilâtın devamı müddetince Karantina Meclisi diğer nezâretlere¹⁰⁰ bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.

zası" hafifletilerek, yerine "müebbeten kürek cezası" vaz olunmuştur (BOA, Meclis-i Mahsus, Nr: 3424 ve ekleri; Kavanin-i Nizâmât Defteri, Nr: 1, s. 130-135.

⁹⁷ BOA, Cevdet-Sıhhiye, Nr: 896. Karantina Nâzırı Lebîb Efendi'ye gönderilen 13 Zilkade 1255 tarihli buyruldu; Bedi Şehsuvaroğlu, *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*, s. 46.

⁹⁸ Aynı vesika.

⁹⁹ Aynı vesika.

¹⁰⁰ Başlangıçta hariciye nezâretine bağlı olarak tesis edilen sıhhiye yani karantina meclisi, hariciye nâzırınca tayin edilen bir memur tarafından idare ediliyordu. Sonradan birbiri ardınca karantina meclisi, tophâne, tersane ve ticaret nezâretlerine ilhak edilmiş, Mahmud Paşa'nın Tophâne müşirliğine tayini üzerine buraya bağlanmıştır. Mahmud Paşa'nın Tophâne müşirliğinden ayrılması üzerine sıhhiye meclisi hiçbir tarafa bağlı olmayarak açık kalmıştır. Sıhhiye işlerinin sekteye uğramaması ve sıhhiye meclisinin bütün muamele ve icraatında umûm milletlere yönelik bir vazife ve mükellef olması hesabıyla hariciye nezâretinden başka bir yere bağlanması uygun görülmemiş ve bu hususta sıhhiye meclisinin maruzatı da dikkate alınarak hariciye nezâretine ilhak edilmiştir (BOA, İrade Hariciye, Nr: 16790. 6 Safer 295/28 Kanun-ı Sâni 293 tarihli sıhhiye meclisi tezkiresi ve ekleri).

Bir yandan karantina meclisinin statüsündeki değişiklikler devam ederken, diğer yandan da meclis faaliyetlerini sürdürmüştür. Ocak 1841'de İstanbul'a gelmekte olan donanmanın başkente varmadan önce bazı eksikliklerinin tamamlanması için Marmaris Limanı'na gideceği bildirildiğinden, donanma hakkında gereken tahaffuz tedbirlerinin de burada icrâ edilmesi sıhhiye meclisine ihale edilmiştir. Askerin hemen tathir edilerek İstanbul'dan gönderilecek elbiselerin giydirilip, oniki gün karantina beklettirilmesi, sudan etkilenmeyen eşyanın suya bastırılarak temizlenmesi, donanmanın demirlediği mahal sahilinde karantina memurlarının tarifile bir adet hastane tesisi ve hastaların burada tedavi olunması, karantina memur ile eşya ve elbiselerin hemen Marmaris'e gönderilmesi için mahsus vapur kiralanması gibi önlemleri sıhhiye meclisi kararlaştırmıştır¹⁰¹. Bahriye neferleri için lâzım gelen sekizbin kat elbise tedarik edilmiş, mekûlât ve harcırah bahası olan 29000 kuruş maliye hazinesince verilerek kiralanmış Üsküdar vapuru ile sıhhiye personeli ve malzeme Marmaris'e gönderilmiştir. Tahaffuz meclisince donanmanın tathiri için Marmaris'e gönderilen memurların ismi ve onlara verilecek mekûlât ve harcırah miktarı şöyledir¹⁰²:

Başdirektör Mösyö Robert'e	7500 kuruş
Meclis-i tahaffuz memurlarından tabib Marchand'a	3500 kuruş
Meclis-i tahaffuz âzâsından tabib Herman'a	3000 kuruş
Meclis-i tahaffuz âzâsından tabib Dickson'a	4000 kuruş
(Meclis'e ücretsiz devam etmekte olduğundan)	
Tabib Herzsclagér'e	2500 kuruş
Muavin Coustantin Ghisi'ye	2000 kuruş
Muavin Molden'e	2000 kuruş

Yirmi nefer gardiyanın her birine 250 kuruş olmak üzere 5000 kuruş.

Önemli kolera dalgalarından biri 1865 yılında zuhur etmiştir. Bu tarihte kolera Bombay'dan denizyolu ile Mekke'ye taşınmış, 1865-1873 döneminde Kızıldeniz'den Akdeniz ve Karadeniz'e sirayet etmiş, Avrupa ile Amerika'da da hükmünü icrâ etmiştir.

¹⁰¹ BOA, *İrâde Mesâil-i Mühimme - Karantina*, Nr: 2586. Meclis-i tahaffuzdan ticaret nezâretine takdim edilen tezkire.

¹⁰² Aynı vesika, lef.4.

Kolera İstanbul'a hasta bir Osmanlı paşasını Mısır'dan getiren Osmanlı vapuru ile taşınmıştır¹⁰³. Vapurun dönüş seferinde ölen iki kişinin cesedi denize atılmış, vapur ise doğrudan doğruya tersaneye girmiş, aynı gün akşam üstü iki asker tersane hastahânesine kaldırılmış ve birkaç gün sonra da Hasköy ve Kasımpaşa'da hastalık yayılmıştır¹⁰⁴.

1865 kolerasında İstanbul'un muhafazası için sadrazamın huzurunda sadârette bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyon şu faaliyetlerde bulunmuştur¹⁰⁵:

Her tarafa tabib ve eczacılar gönderilmiş, fakir ve âcizlerin tedavisi için barakalar inşa edilmiş, hânelerin kiralanmasıyla mütcaddid hastane teşkil edilmiş, izdihamı önlemek için fakir ve garip ahalinin şehir dışına nakli ile iskânları için de barakalar tesis edilmiş, hastalar için gereken erzak, elbise ve yatak takımları dışarıdan satın alınmış, bir takımı nizâmiye ve Tophâne-i Âmire anbarlarından verilmiş, hastanelere yeter sayıda hizmetçi tedarik edilmiş, fakir ve gariblerden ölenler komisyon tarafından tebhîr ve defn olunmuş, İzmir, Çanakkale ve Adalar ile zabtiye idaresine bağlı kazalara hastalık zuhuru anında istek üzerine ecza ve sair eşya ile beraber tabib ve eczacılar tayin edilmiştir.

Bunların gerçekleştirilmesi için 22 yük 57 bin 806 kuruş 7 para harcanmış, hastalığın sönmesinden sonra yıkılıp satılan barakalar ile ecza ve sair eşyanın hasılatı ise 57 bin kuruşa baliğ olmuştur¹⁰⁶. Böylece 22 yük 805 kuruş 3 para tutarındaki masraflar hazinece karşılanmıştır. Hastalığın şiddeti nisbetinde vefat olmamıştır¹⁰⁷.

Karantina tatbikatında, vapur kumpanyaları ve kaptanlarının, menfaatperest esnafın ve zaman zaman da büyük güçlerin muhalefeti dışında, pek fazla örneği görülmesi de, dini istismar ve kışkırtma neticesinde kitle halinde muhalefetle karşılaşmıştır. 1886 yılında iki üç bin silahlı Arnavut'un karantina kordonunu yaparak tahaffuz tedbirlerini etkisiz hale getirmeleri¹⁰⁸ ve 1845 yılında kışkırtılan hacıların sebep olduğu olaylar kitle muhalefetinin birer örneğini teşkil eder.

¹⁰³ GülDen Sاریıldız, *Hıcaz Karantina Teşkilâtı (1865-1914)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989, s. 20. Nr. Dr. TE 79 (İ.Ü. Edb. Fak. Genel Ktp).

¹⁰⁴ Aynı eser, aynı yer.

¹⁰⁵ BOA, İrade-Dahiliye, Nr: 37997. 19 Ramazan 282/23 Kanun-ı sâni 281 tarihli mübayat komisyonu mazbatası.

¹⁰⁶ Aynı mazbata.

¹⁰⁷ Aynı mazbata.

¹⁰⁸ BOA, İrade Dahiliye, Nr: 80125.

1845 yılında Arabistan'ın şüpheli durumundan dolayı ihtiyat tedbiri olarak, Hicaz'dan dönen hacıların Adana dışında karantina bekletilmeleri ilgililere bildirilmiştir. İstanbul'dan gönderilen emre uygun olarak Konya'dan tertip olunan 150 zabtiye askeri, Adana'da bulunan karantina tabibi ve Adana mutasarrıfının görevlendirdiği memur hacılara karşı giderek karantina bekleyeceklerini bildirdiklerinde, hacılar buna karşı çıkmış ve mutasarrıfı görmek istemişlerdir¹⁰⁹. Durumdan haberdâr edilen mutasarrıf "... eğerce hüccâc itaât edüb karantina bekler ise âlâ, beklemedikleri sûrette istedikleri mahale gidebülürler..." cevabını vermiş, Aydın, Manisa, Amasya, Kastamonu ve Taşköprülü hacıların çoğunlukta olduğu ikibin-beşyüz kadar hacı, karantina çadırlarının kurulduğu Adana köprüsü kapısına gelerek baltalarla kapıyı kırmışlardır¹¹⁰. Tanzimât usûlüne uygun olarak hacılara dokunmamaları mutasarrıf ve memleket meclisince kendilerine tenbih edilen askerler duruma müdahale etmemiş, Adana'ya giren bazı hacılar karantinahâneye giderek burayı yağmalamış, vurmak istedikleri karantina gardıyanı kaçarak kurtulmuştur¹¹¹. Adana mutasarrıfının kayıtsızlığı ve ihmalden başka, Demircili bir müftünün Misis'de "karantina lâzım değildir" diye kışkırtıcı fetva verip, dellal çıkarması¹¹², umûmi sağlığın muhafazası için büyük gayret ve masrafla uygulanmaya çalışılan karantinayı etkisiz hale getirmiştir.

Mutasarrıfının azli, müftünün te'dibi için irâde çıkarken, Konya'dan bir bölük asker Adana'ya sevk edilmiş, askeri çok göstermek için 300 esnaf asker arasına katılmış, Konya hekimi ve yardımcısı, Mersin hekimi Adana'ya gönderilmiştir. Adana'dan temiz sağlık belgesi almadan kaçan hacıların yakalanarak onbeş gün karantina ve haps edilmeleri için sadâretten ilgili vilâyetlere emirler gönderilmiştir. Bu emre uygun olarak bazı icrâat yapılmış¹¹³, karantinaya muhalefet edenler nizâmlara uygun olarak cezalandırılmışlardır.

Tatbikattaki bu tür zorluklara rağmen, karantinanın yürütülmesinde en büyük güçlük mâfi sıkıntıdan kaynaklanmıştır.

¹⁰⁹ BOA, İrâde-Meclis-i Vâlâ, Nr: 1225 Adana'da bulunan karantina tabibinin Rebiü'llevvel 1261 tarihli ârizasının tercümesi.

¹¹⁰ Aynı âriza.

¹¹¹ Aynı âriza.

¹¹² Aynı âriza.

¹¹³ BOA, Cevdet-Sıhhiye, Nr: 273. Hamid Kaymakamı Mehmed Celeddin'in sadâret tahrîrâtına cevap olarak gönderdiği 7 Rebiü'lâhîr 61 tarihli şukka.

V — Memur Maaşlarında Yapılan Düzenleme ve Bazı Karantinaların Lağv Edilmesi

Her geçen gün artan karantina giderlerine henüz mâlî kaynak bulunmadığından, masraflar karşılıksız olarak mâlîye hazinesinden tesviye edilmiştir. Yapılan hesaplara göre karantina gelirleri¹¹⁴ giderlerin yaklaşık onda biri nisbetindeydi¹¹⁵. 1841 yılında Osmanlı karantinalarında istihdam edilen memurların maaş ve diğer masrafların bedeli 5 yük 666 keseye baliğ olurken, gelirler masrafların ancak onda biri mertebesinde kalmıştır¹¹⁶. Karantinalarda lüzûmundan ziyade adam istihdamı ve maaşların yüksek olması masraf artışına yol açtığından, masrafların azaltılması düşüncesiyle, İstanbul ve taşralardaki karantinalarda ihtiyaçtan fazla adam istihdamı yasaklanmış, gerekli görülmeyen karantinalar lağvedilmiş, memur maaşlarında da indirime gidilmiştir.

Taşra karantinalarında görevli müdür, memur ve tabiblerin maaşlarında Haziran 1841'den itibaren geçerli olmak üzere yapılmış olan düzenleme şöyledir¹¹⁷.

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
Erzurum		
Karantina müdürü	2500 kuruş	1000 kuruş
" tabibi	1500 "	300 "
Bursa		
Karantina müdürü	2000 "	750 "
" tabibi	1250 "	250 "
Sinop		
Karantina müdürü	2000 "	750 "
" tabibi	1000 "	— "
Sivas		
Karantina müdürü	2000 "	500 "
" tabibi	1000 "	— "

¹¹⁴ Karantina gelirleri ecnebi tebaa hariç olmak üzere sahil karantinalarında tahsil edilen harc ile ihûsabdand alınan "harc-ı tezkire"den ibaretti. Buna ilâve olarak gelirleri bir ölçüde de olsa çoğaltmak düşüncesiyle yolculara verilmekte olan sıhhiye tezkirelerine karşılık her yolcudan birer kuruş alınmaya başlanmıştır. Hergün İstanbul çevresinden sebze ve meyve taşıyan bahçıvanlar bundan hariç tutulmuşlardır.

¹¹⁵ BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1715, s. 135; Bedi Şehsuvaroğlu, Türkiye Karantina Tarihine Giriş, s. 59.

¹¹⁶ Aynı Defter, s. 135. vd.

¹¹⁷ BOA, BEO-Ayniyat Defteri, Nr:1715, s. 130. vd.

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
Aydın		
Karantina müdürü	2000 kuruş	750 kuruş
" tabibi	1000 "	— "
Trabzon		
Karantina müdürü	2000 "	— "
" tabibi	1200 "	200 "
Kıbrıs		
Karantina müdürü	2000 "	—
" tabibi	1000 "	—
Ayvalık		
Karantina müdürü	1750 "	750 "
" tabibi	1000 "	200 "
Midilli		
Karantina müdürü	2000 "	750 "
" tabibi	1800 "	800 "
Saruhan		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	750 "	—
Antalya		
Karantina müdürü	1500 "	200 "
" tabibi	1000 "	—
Isparta		
Karantina müdürü	1500 "	200 "
" tabibi	1000 "	—
Sahibikarahisar		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	200 "
Alaiye		
Karantina müdürü	1500 "	200 "
" tabibi	1000 "	—
Amasya		
Karantina müdürü	1500 "	200 "
" tabibi	1000 "	—

Bilecik karantinası, Eskişehir karantinasına ilhak edildiğinden müdür ve tabibi ilga olunmuştur.

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
Kuşadası		
Karantina müdürü	1300 kuruş	— kuruş
" tabibi	1200 "	200 "
Limni		
Karantina müdürü	1250 "	250 "
" tabibi	750 "	— "
Sakız		
Karantina müdürü	1750 "	500 "
" tabibi	1000 "	200 "
Eskişehir		
Karantina müdürü	1300 "	300 "
" tabibi	750 "	— "
Bodrum		
Karantina müdürü	1250 "	—
" tabibi	1000 "	—
Balıkesir		
Karantina müdürü	1000 "	—
" tabibi	1000 "	200 "
Bergama		
Karantina müdürü	1000 "	— "
" tabibi	1000 "	200 "
Bozok		
Karantina müdürü	1500 "	—
" tabibi	—	—
Menteşe		
Karantina müdürü	1000 "	1000 "
" tabibi	750 "	750 "

Bodrum karantinasına ilhak olduğundan ilga olunmuştur.

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
İzmit		
Karantina müdürü	1000 kuruş	— kuruş
" tabibi	1000 "	300 "
Kayseri		
Karantina müdürü	1000 "	—
" tabibi	750 "	—
Bolu		
Karantina müdürü	1000 "	—
" tabibi	750 "	—
Erdek		
Karantina müdürü	1000 "	—
" tabibi	750 "	—
Kütahya		
Karantina müdürü	1500 "	—
" tabibi	1200 "	200 "
Rodos		
Karantina müdürü	2000 "	500 "
" tabibi	1000 "	—
İstanköy		
Karantina müdürü	1200 "	200 "
" tabibi	1000 "	200 "
Ankara		
Karantina müdürü	1500 "	—
" tabibi	1000 "	— "
Samsun		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	—
Edirne		
Karantina müdürü	2500 "	1000 "
" tabibi	1600 "	600 "
Köstence		
Karantina müdürü	1500 "	500 "

Karantina tabibi aynı zamanda müdürlük vazifesini de yapmaktadır.

<u>Karantinanın Adı</u>	<u>Maaş Miktarı</u>	<u>Maaştan Tenzil Edilen Miktar</u>
Selânik		
Karantina müdürü	2000 kuruş	750 kuruş
" tabibi	1500 "	500 "
Manastır		
Karantina müdürü	2000 "	500 "
" tabibi	1000 "	— "
Ruşçuk		
Karantina müdürü	2000 "	750 "
" tabibi	1000 "	— "
Varna		
Karantina müdürü	1500 "	500 "
" tabibi	1000 "	— "
Kavala		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	800 "	— "
Ahyolu		
Karantina müdürü	1500 "	500 "
" tabibi	750 "	— "
İslimye		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	— "
Filibe		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	200 "
Vidin		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	— "
Silistre		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	— "
Şumnu		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	— "

<u>Karantinanın Adı</u>	<u>Maaş Miktarı</u>	<u>Maaştan Tenzil Edilen Miktar</u>
Niş		
Karantina müdürü	1150 kuruş	—
" tabibi	850 "	—
Galos		
Karantina müdürü	1500 "	250 kuruş
" tabibi	1000 "	— "
Siroz		
Karantina müdürü	1250 kuruş	—
" tabibi	1000 "	—
Tırnova		
Karantina müdürü	1250 "	—
" tabibi	1000 "	—
Gelibolu		
Karantina müdürü	1000 "	250 kuruş
" tabibi	750 "	—
Aynoz		
Karantina müdürü	1000 "	— "
" tabibi	750 "	— "
Tekfurdağı		
Karantina müdürü	750 "	— "
" tabibi	750 "	— "
Gümülcine		
Karantina müdürü	1200 "	200 "
" tabibi	1000 "	200 "
Ereğli		
Karantina müdürü	1500 "	250 "
" tabibi	1000 "	200 "
Kastelorizo (Castelrosso) Adası		
Karantina müdürü	600 "	—
" tabibi	—	
Draç		
Karantina müdürü	1500 "	—
" tabibi	1250 "	—

<u>Karantinanın Adı</u>	<u>Maaş Miktarı</u>	<u>Maaştan Tenzil Edilen Miktar</u>	
Kastamonu			
Karantina müdürü	1500 kuruş	250	kuruş
" tabibi	1500 "	500	"
Bahr-ı Sefid Boğazı			
Karantina müdürü	2500 "	—	
" tabibi	1200 "	—	
Bulakabad			
Karantina müdürü	500 "	—	
" tabibi	—	—	
Ayvacık			
Karantina müdürü	1750 "	750	"
" tabibi	1250 "	450	"
Yanya			
Karantina müdürü	2500 "	—	
" tabibi	1500 "	—	
Preveze			
Karantina müdürü	1500 "	—	
" tabibi	1500 "	—	
Avlonya			
Karantina müdürü	1750 "	—	
" tabibi	1500 "	—	
Yenişehir			
Karantina müdürü	1500 "	—	
" tabibi	1250 "	—	
Sofya			
Karantina müdürü	1250 "	—	
" tabibi	1000 "	—	
Üsküp			
Karantina müdürü	2000 "	500	"
" tabibi	1500 "	250	"
Karamürsel			
Karantina müdürü	500 kuruş	—	
" tabibi	500 "	—	

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
Marmara		
Karantina müdürü	500 kuruş	—
" tabibi	—	—
Kemer		
Karantina müdürü	350 "	—
" tabibi	—	—
İmralı		
Karantina müdürü	300 "	—
" tabibi	—	—
Gülek		
Karantina müdürü	2250 "	—
" tabibi	2000 "	—
Zafranbolu		
Karantina müdürü	1250 "	—
" tabibi	800 "	—
Mihalıç		
Karantina müdürü	500 "	—
" tabibi	—	—
Girit Ceziresi		
Karantina müdürü	6000 "	—
Diğer memurlara	7340 "	—
Bu tabloya göre:		
Ödenmekte olan maaş tutarı	196340 kuruş	
İndirim yapılan mikdâr	28800 "	
İzmir karantinası		
Karantina müdürü	3000 kuruş	—
Birinci tabib	1200 "	—
İkinci tabib	500 "	500 kuruş lağv edildi
Diğer tabib	1200 "	1200 " " "
Yardımcı tabib	500 "	500 " " "
Kabirci tabib	500 "	—
Meclis muharriri	500 "	—
Birinci kâtib	500 "	—
İkinci kâtib	200 "	200 " lağv edildi

Karantinanın Adı	Maaş Miktarı	Maaştan Tenzil Edilen Miktar
Mal muharriri	250 kuruş	—
Yazıcı	500 "	— kuruş lağv edildi
İkinci yazıcı	400 "	—
Kapûdan-ı duyurt	600 "	250 kuruş
Başniğâhban	250 "	150
Beş nefer gardiyan	750 "	250
Başkayıkçı	200 "	—
Dört nefer ikinci kayıkçı	600 "	200
Anbar emtia müdürü	350 "	—
Anbar niğâhbanı	250 "	50
Dört nefer hammal	250 "	250 " lağv edildi
Lazareto memuru	500 "	200
Lazareto niğâhbanı	250 "	100
Lazareto bekçisi	80 "	80
Yenikale memuru	400 "	—
Yenikale kayıkçıları	300 "	100
Karaburun memuru	250 "	—
Urla memuru	250 "	—
Kayıtlı olan karantina memurlarına ödenen maaş tutarı		179590 kuruş
Kayıtlı olmayıp, yeni kayıt olanlara ödenecek miktâr		<u>32030</u> "
	YEKÛN:	211620 "
İrâde üzere tenzil olunan miktâr		<u>34100</u> "
		177520 "

İleriki tarihlerde de karantina masraflarını azaltmak için, memur maaşlarında indirim ve memur sayısında azaltmaya gidilmiştir. 1842 yılında tahaffuzhâne olarak teşkil edilmiş olan Kuleli Kışlası ordunun ihtiyacı dolaşısıyla tahliye edilmiş, memurları Çanakkale başta olmak üzere diğer karantinalara dağıtılmıştır.

Kuleli Tahaffuzhânesinin Ekim 1842 tarihindeki personeli ve maaş miktarları şöyledir¹¹⁸.

Müstedimlerin	7500 kuruş
Başkâtib Saffet Efendi	3000 "
Tahrirât kâtibi Sâlim Efendi	1000 "

¹¹⁸ BOA, Cevdet Sıhhiye, Nr: 673.

Tahrirât kâtibi Hacı Nuri Efendi	700	kuruş
Mukayyid Ahmed Efendi	200	"
Jur kâtibi Osman Efendi	1000	"
Yamağı Ahmed Nadir Efendi	500	"
Sergi kâtibi Abdullah Efendi	1000	"
Patent kâtibi Hasan Efendi	500	"
Patent ikinci kâtibi Raif Efendi	500	"
Patent kâtibi yamağı Mehmed Efendi	300	"
Frenkçe patent muharriri	800	"
Sıhhiye tezkîresi kâtibi	800	"
Yamağı Kâmil Efendi	400	"
Frenkçe tezkîre muharriri	200	"
Direktör Mösyö Robert	5000	"
Robert'in yazıcısı	1000	"
Robert'in yamağı	500	"
Robert'in tercümanı	600	"
Daima tahaffuz meclisinde bulunan tabib Marchand	2000	"
Tahaffuz meclisinde bulunan tabib Agop	2000	"
Meclisi âzâsı Mac Carthy	2500	"
Meclis âzâsı Leval	1000	"
Tahaffuz meclisi mütercimi	1500	"
Meclisin tercümanı	750	"
Parlatoryo istintak memuru	1500	"
Parlatoryo kâtibi	450	"
Parlatoryo kâtibi	450	"
Evrak tütsü memuru	300	"
İki nefer parlatoryo gardiyanı	400	"
Parlatoryo tercümanları	600	"
Beş tane morti tabibi	2500	"
İki tane morti tabibesi	400	"
Kavasbaşı Ahmed Ağa	500	"
Mülâzim Mecid Ağa	250	"
Onbeş nefer kavas	2250	"
Meclis kahvecisi	200	"
Meclis odacısı	150	"
Meclis kapıcısı	300	"
Filika yoklama kâtibi	500	"
Filika tercümanları	600	"
Yedi nefer gardiyan	1050	"

Sekiz nefer filika çekicileri	1200	kuruş
Filika reisi	200	"
Veznedârın meclisten olan mâhiyyesi	300	"
Tahaffuzhâne müdürü Refik Bey'in maaşı	3000	"
Jurnal kâtibi Mehmed Efendi	1000	"
Tahaffuzhâne tabibi	1000	"
Eşya tathiri memuru	1000	"
Eşya kabz ve itası memuru	750	"
Yolcular tathiri memuru	1000	"
Dört nefer tahaffuzhâne hademesi	2000	"
Sekiz nefer nigâhban	3200	"
Sekiz nefer mülâzim	1600	"
Serviburnu memuru	1500	"
Tercümanı	500	"
Sergardıyanı	300	"
Üç nefer gardiyan	600	"
Altı nefer filika çekicileri	900	"
Tabibler	500	"
Tabibeler	200	"
Sarıyar memuru	500	"
Tercümanı	400	"
İki nefer gardiyanı	400	"
Altı nefer filika çekicileri	900	"
Üsküdar sıhhiye memuru	600	"
Morti tabibi	500	"
Gardıyanı	200	"
Harem iskelesi memuru	600	"
Tercümanı	500	"
Sergardıyanı	300	"
Üç nefer gardiyan	600	"
Altı nefer filika çekicileri	900	"
Cisr-i Derbend memuru	1000	"
Kâtibi	500	"
Dört nefer gardiyan	800	"
Yenikapı memuru	600	"
Tercümanı	500	"
Sergardıyanı	300	"
Dokuz nefer gardiyanı	1800	"
Çekmece memuru	1000	"

Kâtibi	500	kuruş
Morti tabibi	500	"
Dört nefer gardiyanı	800	"
Bulgurlu memuru	300	"
Gardiyanı	200	"
Taşlıtarla memuru	300	"
Gardiyanı	200	"
Örümce memuru	300	"
Gardiyanı	200	"
Yarımburgas memuru	300	"
Şamlar memuru	300	"
Gardiyanı	200	"
Derbent-i Kebir memuru	300	"
Gardiyanı	200	"

Karantina usûlünün tesisinde karantina rûsûm tarifesi, İstanbul ile bazı yakın yerlerde icrâsına başlanan karantina ve tahaffuzhaneler maaş ve masraflarına yetecek derecede hesap ve tanzim olunmuştur. Her geçen gün karantina uygulama alanı ve buna bağlı olarak da karantina masrafları devamlı olarak artarken, sıhhiye rûsûm tarifesi aynen kalmış ve Devlet zarara uğramıştır. Aleyhte gelişen bu durumu değiştirmek amacıyla, sıhhiye meclisinden sıhhiye rûsûm tarifesinin yenilenmesi istenmiş, ancak Sıhhiye Meclisi bu konuda bir teşebbüste bulunmamıştır.

VI – Karantina Rûsûm Tarifesinin Yenilenmesi

1851 yılında Paris’de toplanan milletlerarası sağlık konferansının “her devlet masârif-i tahaffuziyesine mukabil tahsil-i resm eylemesi” kararına dayanarak Fransa, Sardunya ve diğer bazı devletler sıhhiye tarifelerini yenilemişlerdir. Osmanlı Devleti’nin de dâimî sıhhiye masraflarına karşılık sıhhiye tarifesinin yenilenmesi için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon 1856 yılında eski tarifeyi fesh etmiş, hazırlanan yeni tarife sıhhiye meclisinde ittifak ile kabul ve tasdik edilmiştir¹¹⁹.

Yeni tarife ile yabancı gemilerden sıhhiye harcı tahsili mümkün olmamış, mesele 1872 yılına kadar Devlet’i meşgul etmiştir.

¹¹⁹ BOA, İrâde-Hariciye, Nr: 6850. 25 Zilkade 1272 tarihli Tophâne-i Âmire Müşiri’nin tezkiresi. Türkçe ve Fransızca olarak tanzim edilen tarife vesika lefleri arasında çıkmamıştır.

1865 yılında zuhur eden büyük kolera dalgası üzerine 1866 yılında İstanbul'da toplanan milletlerarası sıhhiye konferansında, kolera hakkında bir nizâmnâme düzenlenmesi gereği ortaya konulmuştur. Bu karar doğrultusunda 1867 yılında İstanbul'daki sefirler tarafından tayin edilen memurlar, tahaffuz meclisi yetkilileri ve diğer ilgili memurlar Osmanlı Devleti'ne denizyolu ile gelen gemi, yolcu, yük ve eşya hakkında karantina usûlünün deniz ticaretine zarar vermeyecek bir surette düzenlenmesi ve icrâsını müzâkere ederek, sonuçta, bir hayli kapsamlı olan Karantina Nizâmnâmesini¹²⁰ hazırlamışlardır. Nizâmnâmenin tanzimine karşılık, sıhhiye rûsûm tarifesinin yenilenmesi kolay olmamıştır. Osmanlı ve diğer devlet temsilcilerinden müteşekkil Birinci Muhtelit Tarife-i Sıhhiye Komisyonu, Mart 1868'den Mayıs 1871'e kadar süren uzun müzâkerelerin ardından 1872 yılından itibaren yürürlüğe konulan yeni sıhhiye rûsûm tarifesi ni hazırlamışlardır.

Bu tarifeye göre, harp gemileri hariç olmak üzere Osmanlı veya yabancı devlet gemilerinin istisnasız uyacakları sıhhiye rûsûm tarifesi şöyledir¹²¹.

Yeni tezkire için

Bir kileden bin kileye kadarki gemilerden	2 kuruş
Bin kileden üç bin kileye kadar	6 "
Üç bin kileden beş bin kileye kadar	10 "
Beş bin kileden yedi bin kileye kadar	12 "
Yedi bin kileden on bin kileye kadar	16 "
On bin kileden oniki bin kileye kadar	20 "
Daha büyük gemilerden	24 "

Tezkire mührü için

Bir kileden bin kileye kadar olan gemilerden	1 "
Bin kileden üç bin kileye kadar	3 "
Üç bin kileden beş bin kileye kadar	5 "
Beş bin kileden yedi bin kileye kadar	6 "
Yedi bin kileden on bin kileye kadar	8 "
On bin kileden oniki bin kileye kadar	10 "
Daha büyük gemilerden	12 "

¹²⁰ *Düstur*, c. II, İlk Tertib, s. 821-895.

¹²¹ Aynı eser, s. 837-839.

Osmanlı limanlarına gelen gemilerden sual ve teftişte alınacak rüsûmât

Üç bin kileden aşağı gemilerden	2 kuruş
Üç bin kileden sekiz bin kileye kadar	5 "
Sekiz bin kileden on bin kileye kadar	10 "
Daha büyük gemilerden	20 "

Tahaffuzhâneye dahil olan gemilerden yevmiye olarak alınacak aidat

Bin kileden aşağı gemilerden	8 "
Binden üç bine kadar	10 "
Üç binden beş bine kadar	15 "
Beş binden yedi bine kadar	20 "
Yedi binden on bine kadar	25 "
On binden oniki bine kadar	30 "
Daha büyük gemilerden	35 "

İçinde bir tane gardiyan bulunan kayıktan alınacak rüsûmât

Gardiyan yevmiyesi	10 kuruş
--------------------	----------

Tahaffuzhâneye dahil olan yolcuların odalarına tayin olunan her gardiyan için

Gardiyan yevmiyesi harc	10 "
Her odadan yalnız bir defa olarak	45 "

Tahaffuzhânede eşya ve emtia temizliği için alınacak rüsûmât

Bir kıyyeden kırk kıyyeye kadar olan kaba eşyadan	1 "
Temizliği zor olan eşyadan	4 "
Kırkbirden seksene kadar olan eşya denginden	6 "
Kezalik	8 "
Seksenbirden yüzyirmiye kadar	3 "
Kezalik	12 "
Yüzyirmibirden fazlası için	4 "
Kezalik	15 "

Hayvan adedinden

Öküz, inek, at, deve, katır ve emsallerinin her birinden	80 para
Koyun, keçi, kuzu, oğlak ve emsallerinden	20 "
Tavuk, kaz, ördek ve emsallerinin her birinden	1 "

Tahaffuzhânedede iskân için ücret alınmayacaktır. Beylik sefineleri yalnız gardiyan yevmiyelerini vereceklerdir.

Sıhhiye rüsûmatı, Karantina Meclisi'nin teşkilinden 1872 yılına kadar sıhhiye idaresi tarafından "hazine-i celîlê" adına kabz olunmuştur. Sıhhiye masrafları da hazinece karşılanmıştır. 1872 yılında bu usûlde bir değişiklik yapılmış ve sıhhiye rüsûm tarifeleri muhtelit komisyonlarca tanzim edilmiştir. Birinci Muhtelit Tarife-i Sıhhiye Komisyonu 27 Mart 1871 tarihli toplantısında sıhhiye gelirlerinin "münhasırân" sıhhiye meclisince idare olunmasına, sıhhiye resimlerinden hâsıl olacak gelirlerin de "münhasırân" sıhhiye memurlarının maaşları ile karantinahâneler masraflarına karşılık tutulmasını oy birliği ile karara bağlamıştır. Bu kararın yürürlüğe girdiği 13 Ocak 1872 tarihinden itibaren sıhhiye sandığı sıhhiye meclisinin eline geçmiş, karantina masrafları ve memur maaşları sıhhiye gelirlerinden karşılanırken, yine bu gelirlere karşılanması gereken karantinahâne kesisi ve tamiri masrafları, ayrıca Hicaz sıhhiye masrafları hazineye yüklenmiştir.